

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA HISTORIJU

VLADAVINA KRALJA STJEPANA OSTOJIĆA
Završni (magistarski) rad

Student: Jasmin Čović, BA

Mentor: prof. dr. Emir O. Filipović

Sarajevo, 2023.

Sadržaj:

UVOD	3
1. HISTORIOGRAFIJA O STJEPANU OSTOJIĆU	6
2. STANJE PRIJE VLADAVINE.....	9
2.1.1 Simbolika proslave u Budimu	9
2.1.2 Dolazak Osmanlija i sukobi među vlastelom	10
2.1.3 Bitka na Lašvi.....	14
2.1.4 Ubistvo Pavla Radinovića	15
2.1.5 Refleksije Ostojinog drugog braka na Ostojića.....	17
2.1.6 Kraj vladavine	20
3. VLADAVINA STJEPANA OSTOJIĆA	22
3.1 Dolazak na vlast	22
3.2 Porodični odnosi i utjecaj majke	24
3.3 Utjecaj Mihaila Kabužića.....	25
3.4 Pregovori oko prodaje Konavala.....	27
3.4.1 Tok pregovora između Sandalja i Dubrovčana	29
3.4.2 Uloga kralja u pregovorima.....	31
3.6 Odnosi sa Mletačkom Republikom	33
3.5 Novi osmanski upad i njegove posljedice	35
3.7 Pojava protukralja	37
3.8 Smrt Stjepana Ostojića	40
4. ZAOSTAVŠTINA STJEPANA OSTOJIĆA	42
ZAKLJUČAK	44
BIBLIOGRAFIJA	46

UVOD

Često se u kontekstu srednjeg vijeka koristi epitet mračnog doba, nastojeći se time predstaviti manjak kulturne osviještenosti čovjeka tog vremena. Međutim, kao što se zna, ta sintagma nije odraz stvarnih prilika. Prije bi se moglo reći da je srednji vijek opisivan tako mračno zbog nedostatka informacija koje bi dale potpuniju sliku o prostoru i vremenu srednjovjekovnog čovjeka. Takvo mračno odnosno bolje reći mistično doba vidljivo je i na području srednjovjekovne bosanske države. Mnogo toga što bi se danas trebalo znati o srednjovjekovnim bosanskim vladarima, spletom raznih okolnosti, nestalo je i do dana današnjeg ostalo nepoznato. Međutim, historijski trag je ostao, kako o drugim vladarima, tako i o Stjepanu Ostojiću, koji zajedno sa svojom vladavinom čini okosnicu ovog rada. Mada bi se moglo reći da su i život, ali i cjelokupna vladavina Stjepana Ostojića, dobrim dijelom pali u zaborav. Historijski trag o Stjepanu Ostojiću predstavlja tek jedan djelić njegova postojanja i svodi se na par diplomatsko-političkih ugovora koji su u cjelini obilježili njegovu vladavinu.

Zasebnog djela o životu ili vladavini Stjepana Ostojića još uvijek nema. S obzirom da je izvorne građe jako malo, razlozi su posve jasni. Dosadašnja istraživanja o Stjepanu Ostojiću svodila su se najvećim dijelom na sintetske prikaze srednjovjekovne Bosne u kojima se nije izostavljao ni njegov vladarski period. Iz njih se ujedno može i najviše toga saznati o njegovoj vladavini, ali i životu općenito. Poslije sinteza, jako puno informacija može se iscrpiti iz biografskih prikaza bosanskih vladara i vlastele, ukoliko je njihov život uključivao period vladavine Stjepana Ostojića. Ostala literatura skupa sa člancima predstavljala je značajnu dopunu kako bi se na što vjerodostojniji način opisale prilike na prostoru srednjovjekovne bosanske države u vremenu vladavine Stjepana Ostojića. U cjelini, za izradu ovog rada od najvećeg značaja bila su djela poput *Istorije srednjovekovne Bosne*, autora Sime Ćirkovića, zatim *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Pave Živkovića, te *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386-1463)*, Emira O. Filipovića.

Rad je podijeljen na četiri poglavlja. Kroz prvo poglavlje predstavljen je stav historiografije, koja se u svojim radovima uglavnom indirektno osvrće na vladavinu Stjepana Ostojića. Nastojalo se prikazati na koji način historiografija ocjenjuje vladavinu Stjepana Ostojića, od najranijih radova do najnovijih, a zatim i kakvo mišljenje vlada o njegovoj osobnosti. Stoga se vrijedi zapitati da li je Stjepan Ostojić ostavio bolji utisak kao vladar ili kao čovjek općenito.

Poglavljju „Stanje prije vladavine“ posvećena je velika pažnja pri izradi ovog rada, jer se u njemu ne govori samo o vladavini Stjepana Ostoje, kao prethodnika Stjepana Ostojića, nego se daju važne naznake o životu samog Stjepana Ostojića prije početka vladavine. Takvih informacija je malo, ali ipak daju naznaku zbog čega su pojedini Ostojićevi izbori u vremenu kraljevanja bili takvi kakvi su bili. Dakle, analizirajući prilike u srednjovjekovnoj bosanskoj državi u periodu od 1412. godine odnosno od proslave u Budimu, pa sve do 1418. godine odnosno do kraja Ostojevine vladavine nastojalo se naročito naznačiti kakav je odnos imao Stjepan Ostojić sa svojim ocem, tadašnjim bosanskim kraljem Stjepanom Ostojom, te kada se po prvi put vide naznake njegovog političkog djelovanja, što je izrazito važno jer će nego nakon toga otpočeti svoju vladavinu.

„Vladavina Stjepana Ostojića“ predstavlja treće, a ujedno i glavno poglavlje u radu. Iako je riječ o relativno kratkoj vladavini, obilježili su je razni događaji, koji se uglavnom mogu podvesti pod političko-diplomatske pregovore o raznim pitanjima na više strana. Počevši sa dolaskom na vlast i izborom sebi najbližih osoba, tačnije rečeno savjetnika, nastojalo se prikazati šta je to šta je direktno uticalo na takve njegove izbore, odnosno koliko su mu takvi izbori pripomogli ili, pak, odmogli pri upravljanju srednjovjekovnom bosanskom državom. Jedno od najkrupnijih pitanja u srednjovjekovnoj Bosni bilo je pitanja Konavala, koje je svoj nastavak dobilo u vremenu vladavine Stjepana Ostojića. Prateći odnos bosanskog plemstva koje je vladalo područjem Konavala sa samim kraljem ostaje zanimljivim ispratiti čija je moć bila veća, plemstva ili kralja, te da li su kraljeve odluke donošene isključivo njegovom voljom ili pod pritiskom. Kroz ovog poglavlje nastojao se prikazati i odnos kralja sa velikim silama poput Osmanskog Carstva i Mletačke Republike, iz čega se može vidjeti da je kralj imao želju za boljitkom, ali možda nije uvijek uspijevaao doći do svojih ciljeva. Da ostvari svoje planove na neki način spriječio ga je protukralj u liku Tvrtka II Tvrtkovića, čija je pojava bila dovoljna da ga plemstvo prihvati i u velikoj mjeri napusti lojalnost koju su do tada održavali sa samim Stjepanom Ostojićem. Povlačenje u sjenu srednjovjekovnog bosanskog društva nije trajalo dugo, jer je on ubrzo umro, a stanje kakvo je ostavio iza sebe, mnogo toga govori o njegovoj vladavini.

Posljednje poglavlje nosi naziv „Zaostavština Stjepana Ostojića“. U njemu se nastojalo istražiti pitanje postojanja Ostojićevog pečata i općenito gledano njegove uporabe pečata na izdatim poveljama. U drugom dijelu poglavlja fokus je stavljen na pitanje materijalne zaostavštine koja se ogleda kroz pronađene grobnice na prostoru kraljevskog grada Bobovca.

S obzirom da se u radu obrađivala vladavina Stjepana Ostojića u najvećoj mjeri zastupljene su bile kronološka i tematska metoda. Kronološkom metodom nastojala se ispratiti njegova vladavina od početka pa do njegove smrti. S obzirom da se mnogi događaji dešavaju istovremeno, rad je podijeljen u tematske cjeline kako bi se mogle pojedinosti što bolje ispratiti. Uz kronološku i tematsku metodu, korištene su još i komparativna te metoda analize i kritike izvora. Komparativna metoda korištena je za usporedbu različitih historiografskih stavova, kako bi se što vjerodostojnije pokazalo, od čega se počelo i kakvo mišljenje u nauci sada preovladava o pojedinom pitanju. Metodom analize i kritike izvora odnosno, u ovom slučaju, povelja i pisama koje su obilježile život i vladavinu Stjepana Ostojića nastojalo se što objektivnije prikazati stanje u srednjovjekovnoj bosanskoj državi u vremenu njegove vladavine.

Cilj ovog rada bio je, prije svega, predstaviti osnovne pojedinosti i obraditi značajne događaje iz vladavine Stjepana Ostojića. Uz to, nastojalo se ocijeniti o kakvoj vladavini je riječ odnosno da li je ista imala čvrstinu ili je na neki način kralj predstavljao marionetu kako svojih najbližih savjetnika, tako i bosanskog plemstva. U konačnici, značajno je bilo uvidjeti na koji način kralj ostvaruje i održava odnose sa velikim silama, te kakvo mišljenje one imaju o njemu. Ukoliko se zadovolje svi ovi ciljevi, moći se steći prava slika o vladavini bosanskog kralja Stjepana Ostojića.

1. HISTORIOGRAFIJA O STJEPANU OSTOJIĆU

Jako malo informacija o životu i vladavini Stjepana Ostojića zabilježeno je u izvorima, a samim time ni historiografija se nije bila u mogućnosti izboriti sa manjkom činjenica. U pogledu života Stjepana Ostojića ne zna se ni kada je rođen. Poznato je samo da je sin bosanskog kralja Stjepana Ostoje i Kujave. Nije čak poznato ni sa koliko godina stupa na prijesto. Po tom pitanju samo fra Antun Knežević u svom djelu *Bosansko kraljevstvo: Kratka povjest kralja bosanskih* bilježi informaciju da je Stjepan Ostojić po dolasku na prijestolje bio mlad.¹ Mada ni te njegove riječi novija historiografija nije uspjela u potpunosti utvrditi. Može se jedino pretpostaviti da je riječ o mladom kralju jer za svog savjetnika i prvu osobu na kraljevskom dvoru bira svoju majku, koja je, kao što će se moći vidjeti, kroz cijeli period njegove vladavine predstavljala vrlo značajan faktor.

U pogledu njegove vladavine poznato je više informacija i one su zabilježene u raznim historiografskim djelima, od onih romantičarskih sa praga 19. stoljeća do današnjih naučnih sinteza i rasprava. Romantičari, osobito bosanski franjevci, bili su fascinirani srednjim vijekom, a osobito srednjovjekovnom bosanskom državom. Mnogi su o njoj pisali, pa u tom kontekstu spomenuli i Stjepana Ostojića kao kralja. Na primjer kada fra Antun Knežević piše o Stjepanu Ostojiću on ističe da je ostao upamćen, između ostalog, po tome što je „kralj djevičanstvo slijedio, a njegovu dobrotu, i sjajne krieposti u zvijezde okivaju.“²

Iako je vladao prilično kratko, njegova vladavina analizirana je u svim sintetskim djelima o srednjovjekovnoj bosanskoj državi. Neka od značajnijih sintetskih djela koja su korištena u ovom radu jesu Klaićeva *Poviest Bosne do propasti kraljevstva* (1882.), zatim Ćorovićeva *Historija Bosne* (1940.), Ćirkovićeva *Istorija srednjovekovne bosanske države* (1964.), te Napretkova *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.* (1998.). S obzirom da o vladavini Stjepana Ostojića nema kontradiktornosti kod historioografa, u svim ovim sintezama nastojala se kronološki predstaviti njegova vladavina. Naime, tu je opisivana njegova vladavina od stupanja na prijesto do njegova silaska, fokusirajući se, prije svega, na odnose Stjepana Ostojića s bosanskim plemićima, a potom i sa vanjskim silama poput Dubrovačke Republike, Osmanskog Carstva i Mletačke Republike. Na osnovu tih

---

¹ To se naročito ističe u djelu kada govori o bosansko-mletačkom pokušaju sklapanja saveza: „...kako mladi kralj slijedeći stope svog oca želi biti brat vladin; kako će priznati, i potvrditi sve povlastice od njegova oca dane vladi, i Mletčanom na korist njihovu;...“; Antun Knežević, *Kraljevstvo bosansko, Kratka povjest kralja bosanskih*, Sarajevo: Slovo bosansko, 2019., 195

² Knežević, *Kraljevstvo bosansko*, 199

činjenica stvarao se utisak kroz historiografiju da je Stjepan Ostojić bio slabašan vladar velikog srca, koji i po dolasku na vlast nije odstupio od onog što je najviše cijenio, a to je svakako bila njegova porodica.

Uz sinteze, vladavina Stjepana Ostojića obrađena i u pojedinim biografskim djelima o srednjovjekovnim bosanskim vladarima ili, pak, plemićima. Najranije ga je spomenuo Ferdo Šišić u svom djelu *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, (1902.), baveći se tek indirektno životom Stjepana Ostojića prije početka vladavine, odnosno kroz prizmu vlasti Stjepana Ostoje. Tako je prikazao odnos između Stjepana Ostojića i njegova oca u vremenu prije Ostojićeve vladavine. Druga značajno biografsko djelo jest Pave Živkovića *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća* (1981.), gdje je, za razliku od Šišića; mnogo detaljnije prikazana vladavina Stjepana Ostojića. Prateći lik i djelo Tvrtka II Tvrtkovića, Živković je u svom djelu pokazao kako su i Stjepan Ostojić i njegov otac, dakle bosanski kralj Stjepan Ostoja, imali zajedničkog protukralja, Tvrtka II Tvrtkovića što je jako zanimljivo. Biografija Esada Kurtovića pod nazivom *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača* (2009.), bavi se naročito odnosom između vojvode Sandalja Hranića i bosanskog kralja Stjepana Ostojića. Iz tog odnosa može se vidjeti koliko je Stjepan Ostojić imao slabu kontrolu nad Sandaljem, koji ga nije ni priznavao za kralja u dobroj mjeri. Odatle se mogu dodatno potvrditi stajališta historiografije o relativno slaboj vladavini Stjepana Ostojića.

Značaj vladavine Stjepana Ostojića zabilježen je i u drugim djelima, koji se bave srednjovjekovnom bosanskom državom. Baveći se odnosima Bosne i Venecije kroz 14. i 15. stoljeće, Marko Šunjić se u svom djelu *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, (1996.) osvrće i na napore koje je bosanski kralj Stjepan Ostojić ulagao da sklopi savezništvo sa Mletačkom Republikom. Kroz prizmu tog odnosa najvećim djelom ocrtava i vladavinu Stjepana Ostojića. U kratkim crtama informacija o vladavini Stjepana Ostojića može se pronaći i u djelu Dubravka Lovrenovića pod nazivom *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska, 1387-1463)*, (2006.), gdje djelomično analizira Ostojićev život prije vladavine, ali i sama vladavina. U djelu Emira O. Filipovića *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386-1463)* može se značajno ispratiti tok osmanskih upada na prostor srednjovjekovne bosanske države koji su se zbili za života Stjepana Ostojića, ali i detaljno analizirati na koji je način bosansko plemstvo gradilo odnose sa osmanskim vlastima. Iako se tek fragmentarno osvrću na život i tok vladavine Stjepana Ostojića, ova djela dala su veliki doprinos pri izradi ovog rada, samim time što je bilo lakše vladati prostorom i vremenom u kojem je živio i djelovao Stjepan Ostojić kao kralj srednjovjekovne bosanske države.

Iako o Stjepanu Ostojiću nije napisano samostalno značajnije djelo, historiografija je značajno obradila njegov život i vladavinu s obzirom na manjak informacija koji je prisutan u izvornoj građi. Mada je žalosna i razočaravajuća činjenica da je nemoguće utvrditi barem neke najosnovnije informacije o ovom bosanskom kralju. Bez obzira što je njegova vladavina bila prilično kratka, nestabilna i neuravnotežena, svakako bi više izvornih podataka doprinijelo stvaranju cjelokupne slika o srednjovjekovnom bosanskom društvu u vremenu vladavine Stjepana Ostojića.

2. STANJE PRIJE VLADAVINE

2.1.1 Simbolika proslave u Budimu

Simbolika proslave u Budimu u kontekstu srednjovjekovne bosanske države ogleda se, prije svega, kroz demonstraciju jedinstva bosanskog plemstva pod okriljem Sigismunda Luksemburškog, ali i u činjenici da je bosansko plemstvo predstavljalo važan dio evropskog plemstva.³ Sigismund je prigodom sklapanja primirja sa poljskim kraljem Vladislavom Jagelom krajem maja i početkom juna 1412. godine, okupio evropsko plemstvo i demonstrirao vitešku kulturu, organizirajući različite turnire tog karaktera.⁴ Među tim silnim plemstvom,⁵ izvori bilježe i pripadnike bosanskog. Tako je zasigurno poznato da su se tamo tada našli kralj Ostoja, Hrvoje Vukčić i Sandalj Hranić sa svojim suprugama.⁶ Ko je predstavljao četvrtu osobu u Budimu nejasno je. Starija historiografija često navodi Pavla Radinovića, dok novija potvrđuje da je to bio on.⁷ Da su u Budimu ostavili zapažen utisak, vidljivo je prije svega iz pisanja biografa, te iz hronika.⁸

U vezi sa proslavom u Budimu ostaje nepoznato da li je tamo bio prisutan i mladi Stjepan Ostojić. S obzirom da je za sada nemoguće utvrditi ni dob u kojoj se tada nalazio Ostojić, a pri tome ne postoje podaci koji bi nešto više rekli o njegovoj ulozi u političkom životu u srednjovjekovnoj bosanskoj državi u ovom periodu prije početka njegove vladavine, to pitanje je tim složenije. Historiografija nije precizna, a uz to ni u potpunosti složna. Veći dio historiografije u Budimu navodi samo Ostoju i njegovu suprugu, dok s druge strane, Ćorović navodi da su bosanski plemići u Budimu boravili zajedno sa svojim suprugama i njihovom pratnjom.⁹ Može se postaviti pitanje što se podrazumijeva pod tom pratnjom i uključuje li ona djecu. Sve u svemu, ukoliko je tamo i bio može se pretpostaviti da Stjepan Ostojić nije imao nikakvu značajniju funkciju, osim što je predstavljao sina Stjepana Ostoje i

³ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2009., 188

⁴ Ferdo Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, Zagreb: Izdanje „Matice Hrvatske“, 1902., 224; Balázs Nagy, Ceremony and Diplomacy: The Royal Summit in Buda in 1412, u: *The Jagiellonians in Europe: Dynastic Diplomacy and Foreign Relations*, ed. Attila Bárány-Balázs Antal Basca, Universität Debrecen-Ungarische Akademie der Wissenschaften, Debrecen, 2016., 9-18.

⁵ Klaić navodi da je tada u Budimu bilo: 13 vojvoda, 21 grof, 26 drugih velikaša (izuzev ugarske) i 1500 vitezova sa 3000 momaka (Vjekoslav Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb: tiskom Dioničke tiskare, 1882., 244).

⁶ Vladimir Ćorović, *Historija Bosne*, Prva knjiga, Beograd, 1940., 408

⁷ Emir O. Filipović, Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika, u: *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927-1998)*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2010., 304

⁸ Na primjer poljskog hroničara Dlugoša oduševila je Hrvojeva ličnost, pa ga u svojoj hronici naziva, čak, kraljem. Hroničar je zabilježio sljedeće: „Sandalj vojvoda bosanski i kralj Hrvoja učinište u nazočnosti svojih žena tu slavu osobito svečanom, jer se njihovi vitezovi, visoki i plemenita stasa, hrabro i junački na mejdanu poniješe.“ (Preuzeto iz: Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić*, 224)

⁹ Ćorović, *Historija*, 408

njegove supruge Kujave. S druge strane, ako se u potpunosti isključi njegova mogućnost boravka u Budimu, zajedno sa ocem i majkom, zasigurno je o tom događaju slušao mnoge priče i bio izrazito ponosan sa svoje roditelje i zemlju u kojoj živi.

Značaj cijelog događaja na relaciji bosansko-ugarskih odnosa predstavlja kraj borbi i sukoba, koji su obilježili deceniju i po bosanske historije.¹⁰ Uz to, očigledno je da su se na bosanskom dvoru izmirili bosanski velikaši, pa je djelovalo da srednjovjekovna bosanska država ulazi u jedno mirnije razdoblje svoga postojanja.¹¹

2.1.2 Dolazak Osmanlija i sukobi među vlastelom

Iako je došlo do izmirenja bosanskog plemstva na saboru u Budimu može se reći da je mirno stanje prilično kratko potrajalo. Na samom početku 1413. godine pojavilo se rivalstvo između hercega Hrvoja i vojvode Sandalja.¹² Naime, Hrvoje je počeo napadati njegove posjede, dok se Sandalj na strani despota Lazarevića borio u ratu protiv Osmanlija.¹³ Do odlučujuće bitke i poraza sultana Muse došlo je kod sela Čamorlu pod planinom Vitošem, početkom jula 1413. godine.¹⁴ Koji su bili pravi razlozi Hrvojevog upada na Sandaljeve posjede može se samo pretpostaviti. Živković i Ćirković u tom napadu vide pokušaj vraćanja Drijeva, koje mu je Sandalj oduzeo još 1410. godine,¹⁵ dok Ćorović u tom njegovom ponašanju vidi neviteško djelo, ali i odmetništvo od ugarskog kralja.¹⁶ Hercegovo ponašanje ponajviše je izazvalo reakciju, upravo, kod ugarskog kralja Sigismunda, koji mu 1. maja 1413. godine oduzima titulu hercega.¹⁷ Uz to, on je ugarskom plemstvu izdao naređenje da se pridruže Sandalju u napadu na buntovnika i nevjernika ugarskog dvora.¹⁸ Takvo napeto stanje u odnosima između ugarskog kralja i bosanskog hercega iskoristio je grad Split, koji je u junu 1413. godine zbacio hercegovu vlast.¹⁹ Otoke Brač, Hvar i Korčulu predao je ugarski kralj

---

¹⁰ Sima Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964., 240

¹¹ Pavo Živković, *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo, 1981., 67

¹² Ćorović, *Historija*, 409

¹³ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 225

¹⁴ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 198; O samom tijeku te bitke više u: Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko Carstvo (1386-1463)*, Sarajevo, 2019., 217-218

¹⁵ Živković, *Tvrtko II*, 67; Ćirković, *Istorija*, 241

¹⁶ Ćorović, *Historija*, 411

¹⁷ Marko Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. I XV. st.)*, Sarajevo: HKD Napredak, 1996., 126

¹⁸ Živković, *Tvrtko II*, 67

¹⁹ Grupa autora, *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, Knjiga prva, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1998., 439

Dubrovčanima,²⁰ a Hrvojeve posjede na bosanskim granicama ustupio je hrvatskim velikašima.²¹ To oduzimanje teritorija, primoralo je Hrvoja da traži oprost. Prvo se pokušao pomiriti sa Sigismundom,²² no kada je ovaj odbio ponudu obratio se Mlečanima, moleći ih da posreduju kod Sigismunda i vojvode Sandalja za izmirenje.²³ Međutim, prilike za pregovore sa Mlečanima bile su izrazito nepovoljne, jer su oni u augustu sklopili primirje sa Sigismundom.²⁴ Prepušten sam sebi, odlučio se na novi potez odupiranja neprijateljima. Pismom je obavijestio Mlečane da su mu Osmanlije spremne pomoći, te da mu u tu svrhu nude 30 000 vojnika, a oni su mu 18. novembra dali do znanja da su odbili sve njegove molbe, osim što su obećali otpremiti poslanika Sandalju.²⁵ Stoga je starija historiografija sklona pripisati Hrvoju čast da je Osmanlije doveo u Bosnu,²⁶ iako zaboravljaju da je i ranije bilo osmanskih upada.²⁷

---

²⁰ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 200; Uz to, Dubrovčani su posredovali na ugarskom dvoru kako bi u svoj posjed stavili Konavle i Dračevicu, ali o tome nešto više u nastavku.

²¹ Ćirković, *Istorija*, 241

²² U tom kontekstu vrlo je zanimljivo pismo splitskog nadbiskupa Dujma, koji se nalazio s gradskim poslanstvom uz Sigismunda u švicarskom Churu, te odatle 21. septembra izvijestio svoju općinu: „Nije množno vjerovati, koliko pisama i poslanika šalje Hrvoje gospodinu kralju, budi sam, budi po velikašima i prelatima ugarskim, i kako to on upravo dnevno jednako čini. Vjerujte, da smo se već bili uplašili, ali smo ipak toliko postigli kod Žigmunda, da on po milosti svojoj sva pisma, što se tiču Hrvoja, najprije nama daje, želeći, da mi na njih po volji našoj odgovorimo, pa tako i jesmo premnoga pisma pisali u ime kraljevo Hrvoju. Dapače, Žigmund i ne će ništa da odlučuje u stvari Hrvojevoj, već sve radi po našoj volji i mnijenju. Radujte se stoga i budite spokojni, jer gospodin kralj tako je ogorčen na Hrvoja, da će nam u brzo biti u pomoć protiv njegovih napadaja. Pisao je naime i zapovjedio barunima Ugarske, kao i Sandalju, da se svi listom dignu na njega, dapače još je i dodao, da ne će da zna ni za kaka ugovaranja i pogadjanja“ (Preuzeto iz: Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić*, 229-230). S druge strane, Klaić navodi dio njegovog pisma kraljici Barbari, Sigismundovoj supruzi iz kojeg se jasno može vidjeti za što Hrvoje traži oprost: „Molim vas nadalje, blaga kraljice, nedajte, da u starosti svojoj umrem u poganskom obredu i u nevjeri, jer sam jedva i teško dočekao vrijeme, da od poganskoga obreda predjem na vjeru katoličku i da vjerno uzmognem služiti svoga kralja. Nemojte me odbijati od službe kraljevske i Vaše, i obarati me bez krivnje, pošto neznam nimalo svoje krivnje. Sjetite se, da mi se je kralj sa svojimi velmožami zakleo i da o tom imam kraljevska pisma potvrđena kraljevskim pečatom i pečati velikaša. Znajte nadalje, da sam član zmajeva reda, a po pismenih ustanovah toga reda nesmiye se nijedan član osuditi bez savjeta, znanja i suda ostalih članova. Sjetite se za ljubav svetomu Ivanu, da sam vam kum. Obazrite se za volju svemogućega boga na sve meni zadane obveze i vjeru, te me nemojte u toj mojoj starosti uništiti već (pustite), da umrem u vjernosti prema kralju. Kad sam ono bio u Budimu, dobih dpovpis kraljevskoga pisma od dvanaest članaka sa svimi kletvami i obvezami, kojimi se bješe gospodin kralj meni zavjerio sa celim kraljevstvom svojim. Ako pako kralj svim ovim svojim kletvam, obećanjem i obvezam, a i mojim moblam nebi htjeo pravdi za volju udovoljiti, neka mi ne zamjeri ni u grieh neupiše, ako svim vladarom kršćanskim objavim, i razložim zadana mi (a neodržana) obećanja, obveze i vjeru. A iza ove objave neću moći više obastati u toli gorku tlačenju; nego ću se onamo obratiti, gdje ću moći zaštititi naći. Dosele nisam tražio (tudje) zaštitite, nego mi je zaklon bio sam kralj; nu ako stvari tako dalje ostanu, morati ću je tražiti gdje budem mogao. Pa propao ja ili ostao, - Bošnjani eto već se smieraju složiti sa Turci, te su glede toga već dosele u istinu korake učinili. Isti se Turčin sprema na svaki način zaratiti sa Ugarskom.“ (Preuzeto iz: Klaić, *Poviest*, 247-248).

²³ Ćorović, *Historija*, 412

²⁴ Ćirković, *Istorija*, 241

²⁵ Grupa autora, *Povijest Bosne i Hercegovine*, 440

²⁶ Ćirković, *Historija*, 242; Živković, *Tvrtko II*, 67

²⁷ Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 224

Hrvoje je vidno oslabljen tokom 1414. godine vladao Donjim krajevima i gradom Omišem.²⁸ Da bi popravio svoj status, odlučio je da se izmiri sa kraljem Ostojom, nadajući se da će se na taj način uspjeti oduprijeti ugarskoj sili. Početkom iste godine, Hrvoje je navodno posredstvom svog protovestijara Dubrovčanina Mihaila Kabužića,²⁹ doveo osmansku vojsku na prostor srednjovjekovne bosanske države. Kada je tačno došlo do upada, historiografija nije u potpunosti složna. Dok je, s jedne strane, starija historiografija predvođena Ćirkovićem i Živkovićem sklona tvrdnji da su Osmanlije stigle početkom ili sredinom mjeseca maja³⁰, novija istraživanja, s druge strane, pokazuju da tada još uvijek nije postojala opasnost od Osmanlija, te da prve vijesti o njihovom prisustvu potječu iz juna mjeseca.³¹ Time je srednjovjekovna bosanska država ponovno postala poprište osmanskih sukoba. Njime se u historiografiji označava drugi period osmanskog pritiska, koji je potrajao sve do propasti srednjovjekovne bosanske države.³²

Stanje u dubrovačkoj izvornoj građi kazuje da se još u mjesecu junu znalo da će Osmanlije provaliti u Bosnu, a očekivali su ih i u Primorju. Navodno su osmanske trupe krenule iz Skoplja.³³ Osmanska vojska podijelila se u tri pravca: jedan je išao dolinom Bosne prema Dubočcu, drugi, preko zapadne Bosne ka Hrvatskoj, i treći, dolinom Vrbasa do Uskoplja.³⁴ Sama činjenica da se Osmanlije nalaze na bosanskoj teritoriji izazvala je strah kod bosanskog plemstva, osobito kod vojvode Sandaljja. Naime, u početku je bio spreman da pruži otpor osmanskome upadu, te je u tu svrhu tražio od Dubrovčana da ga opskrbe oružjem, ali je ubrzo odustao. Kada je osmanska vojska započela prodor ka sjeverozapadu, Sandalj se sklonio u planine jer je smatrao da će mu odatle biti lakše operirati vojnim jedinicama.³⁵ Poznato je da su Osmanlije krajem juna 1414. godine ugrožavali trg Drijeva. Zbog te opasnosti, Dubrovčani su za svoje trgovce morali da traže propusnice kako bi se isti nesmetano mogli vratiti u grad.³⁶

Kakvog je karaktera bio ovaj osmanski upad može se diskutovati. Starija historiografija je tvrdila da je to bio upad isključivo pljačkaškog karaktera, koji je ostavio

---

²⁸ Klaić, *Poviest*, 249

²⁹ Na funkciji Hrvojevog protovestijara, Mihailo Kabužić se nalazi od 11. januara 1412. godine (Neven Isailović, Mihailo Kabužić, Dubrovački odmetnik-bosanski diplomata, *Historijski časopis*, LVI, 2008., 393).

³⁰ Sima Ćirković, Dve godine bosanske istorije (1414 i 1415), *Istoriski glasnik*, 3-4, 1953., 31; Živković, *Tvrtko II*, 67

³¹ Esad Kurtović, Oko velikog osmanskog upada u Bosnu 1414. godine, *Godišnjak BZK Preporod* 2, 2002., 132-133

³² Ćirković, *Historija*, 242

³³ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 233

³⁴ Živković, *Tvrtko II*, 67

³⁵ Isto, 68

³⁶ Isto.

velikog traga na prilike u srednjovjekovnoj bosanskoj državi,³⁷ dok novija istraživanja pokazuju da su i ciljevi i posljedice nadilazili motive za pljačkom.³⁸ Ono što je vidljivo jest činjenica da je ovim upadom značajno umanjen uticaj vojvode Sandalja, ali i kralja Ostoje.³⁹ Tome na važnosti pridonio je i povratak Tvrtka II Tvrtkovića. Naime, starija historiografija sklona je tvrdnji da su njega dovele Osmanlije, vjerovatno po Hrvojevoj želji kako bi potisnuo Ostoju, koji je tada bilo lojalan ugarskom kralju.⁴⁰ S druge strane, novija istraživanja pokazuju da je vjerovatnije da se kralj Tvrtko II nalazio blizu kneza Petra, te da ga je Petar i priznao kao legitimnog vladara srednjovjekovne bosanske države.⁴¹ Uz to, analizirajući političke odnose u državi tokom augusta 1414. godine, može se pretpostaviti kako je kralj Tvrtko, uz Pavloviće, tada imao podršku i od strane vojvode Hrvoja, ali i od Osmanlija.⁴²

Da li je svojom pojavom Tvrtko II uspio uzdrmati položaj kralja Ostoje može se razmatrati. Po povratku u Bosnu, Tvrtko šalje svog poslanika Bogdana u Dubrovnik sa ciljem da pokuša privoljeti tamošnju vlast da ga prizna za kralja.⁴³ U to vrijeme Ostoja je čvrsto bio na strani Sigismunda. Dok je novi kralj boravio u jednom dijelu srednjovjekovne Bosne i odatle širio krug svojih pristalica,⁴⁴ zbog osmanske opasnosti Ostoja je bio prisiljen da se sklanja i zatvara u svoje gradove.⁴⁵ Zna se iz dubrovačkih izvora da Dubrovčani tribut i u toku marta 1415. godine njemu isplaćuju, što svakako ide u prilog njegovoj legitimnosti kao vladaru.⁴⁶

Iz izloženog se da zaključiti da je srednjovjekovna bosanska država u vremenu poslije sabora u Budimu ušla u jedan vrlo turbulentan i napet period svog postojanja. Uz sve unutrašnje turbulencije između bosanskih vladara i plemstva, strah i pometnju dodatno su izazivali i osmanski upadi, koji će biti dio njenog postojanja sve do okončanja. Iako je otac Stjepana Ostojića još uvijek legitimni vladar bosanske države, u ovim godinama se ne može ništa značajnije istaknuti po pitanju samog Ostojića. Ne zna se da li je i Kujava zajedno sa svojom djecom potražila sklonište u nekim od gradova zajedno sa svojim suprugom, u vremenu kada se Tvrtko II ponovno aktivirao na političkom planu. Bilo kako bilo, Ostojić je

³⁷ Ćirković, *Dve godine*, 31; Živković, *Tvrtko II*, 68

³⁸ Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 233

³⁹ Živković, *Tvrtko II*, 68

⁴⁰ Ćirković, *Istorija*, 242; Živković, *Tvrtko II*, 68

⁴¹ Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 233; Amer Maslo, *Između bosanskog zajedništva i sopstvenih interesa: Politika kneza Pavla Radinovića prema Ugarskom kraljevstvu i Osmanskom carstvu (1408.-1415.)*

⁴² Kurtović, *Veliki vojvoda*, 204;

⁴³ Živković, *Tvrtko II*, 68

⁴⁴ Esad Kurtović, *Sudbina Pavlovića u odnosima Bosne i Osmanlija*, *Zbornik radova*, Knj. 29, Beograd-Sarajevo-Banja Luka, 2015., 13

⁴⁵ Ćorović, *Historija*, 413; Grupa autora, *Povijest Bosne*, 443

⁴⁶ Ćirković, *Istorija*, 242

tada mogao biti prilično svjestan situacije u državi i položaju u kojem mu se otac tada nalazio, a indikativno i cijela porodica.

2.1.3 Bitka na Lašvi

Još uvijek razjedinjeni između dvije političke opcije (prougarsku i proosmansku), bosanski plemići s novom godinom nastavili su održavati turbulentnu atmosferu u srednjovjekovnoj bosanskoj državi.⁴⁷ S proljećem 1415. godine znalo se u Dubrovniku da sljedeća vojska koju je spremao Isak-beg neće pljačkati bosansku državu jer je ona pokorna i plaća danak sultanu.⁴⁸ Stoga, inicijativu za napad preuzimaju Ugri, koji su još u februaru 1415. godine poduzeli jedan pohod protiv Hrvoja, kako bi potisnuli osmanske trupe i razriješili situaciju u Bosni.⁴⁹ Ta vojska je sredinom juna bila pod Dobojem, odakle se nastavila kretati ka središtu bosanske države.⁵⁰ Samo mjesec dana kasnije, stigle su i osmanske trupe, koje je sakupio Isak-beg.⁵¹ Dana 10. kolovoza 1415. godine u dolini Lašve došlo je do sukoba između osmanske i ugarske vojske.⁵² Tu bitku ranija historiografija nastojala je često nazivati i Dobojskom bitkom.⁵³ Uglavnom se kazivanja starije historiografije temelje na djelu mađarskog hroničara Jovana Turoca.⁵⁴ Osim Hrvojeve umiješanosti, teško je znati kakvo je tada bilo učešće ostale bosanske vlastele.⁵⁵ Iako je djelovalo na početku da je pobjeda na strani Ugarske,⁵⁶ sukob se završio porazom ugarske vojske, a gotovo svi zapovjednici pali su u osmansko ropstvo ili predati nekom od istaknutih plemića, vjerovatno Hrvoju. Zna se da su se neki izbacili plaćajući otkup, a neki su i izgubili živote.⁵⁷ Toliki broj stradalih natjerao je kralja Sigismunda da još 1416. godine naredi

---

⁴⁷ Dubravko Lovrenović, Bitka u Lašvi 1415. godine, u: *Raukarov zbornik*, Zagreb: FF Press, 2005., 277

⁴⁸ Ćirković, *Dve godine*, 33

⁴⁹ Živković, *Tvrto II*, 70

⁵⁰ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 234

⁵¹ Ćorović, *Historija Bosne*, 416

⁵² Grupa autora, *Povijest Bosne*, 445

⁵³ Ćirković, *Dve godine*, 33

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Kurtović, *Sudbina Pavlovića*, 14: Isailović u svom radu isključuje Sandaljevo djelovanje u toku 1415. godine, ali ostavlja mogućnost da je do zarobljenika, koji su bili u rukama bosanskih plemića došao. (Neven Isailović, *Prilog o delovanju kneza i vojvode Petra Pavlovića u bosansko-ugarsko-turskim sukobima početkom XV veka*, u: *Historijski časopis*, knj. LXVI, 2017., 194-195).

⁵⁶ Klaić, *Povijest Bosne*, 252

⁵⁷ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 143; Ćirković navodi četvoricu vjerovatno osmanskih zarobljenika koji su odvedeni u Zvečaj, a Zvečaj je bio osmansko uporište još od 14. stoljeća. (Sima Ćirković, *O jednom posredovanju despota Stefana između Ugarske i Turske*, u: *Istraživanja* 16, Novi Sad, 2005., 239)

obustavljanje svih postupaka u kojima je jedna od stranaka stradala u sukobu ili zarobljena od strane osmanske vojske.⁵⁸

Posljedice ovog sukoba ostavile su traga na prilike u srednjovjekovnoj bosanskoj državi. Neposredno poslije bitke, kralj Ostoja i vojvoda Sandalj su se pomirili sa Hrvojem i time prestali biti lojalni ugarskom kralju Sigismundu.⁵⁹ Dakle, iako je poznato da su neki poput Ivana Gorjanskog, Ivana Morovića i bana Pavla Čupora u bici sudjelovali na ugarskoj strani, poslije okršaja cijela je Bosna bila složna u borbi protiv Ugara.⁶⁰ Iskoristivši takve prilike, osmanski sultan potvrđuje Ostoju kao kralja Bosne, što znači da je Tvrtko II ponovo bio prisiljen na povlačenje.⁶¹ Neograničeni gospodar u zapadnoj Bosni postao je Hrvoje.⁶² Položaj Pavlovića bio je znatno oslabljen.⁶³

2.1.4 Ubistvo Pavla Radinovića

U vremenu poslije Lašvanske bitke ne može se reći da je u srednjovjekovnoj bosanskoj državi bilo stvarnog jedinstva. Dok je, s jedne strane, Hrvoje bio zaokupljen planovima da uz pomoć Venecije ili Napulja ponovo zavlada Splitom i ostrvima koje je prethodno imao u svom posjedu, s druge strane, Ostoja i Sandalj sada na istoj strani počeli su planirati zavjeru protiv Pavla Radinovića, jer su na njega gledali kao na izdajnika, s obzirom da je u prethodnom periodu bio na strani Ostojinog suparnika protukralja Tvrtka II.⁶⁴

Vođeni tim stajalištem, u ljeto 1415. prilikom jednog stanka u Sutjesci na mjestu zvanom Parena Poljana⁶⁵ za vrijeme šetnje kraljevi ljudi su uz pomoć Sandalja i Vukmira Zlatonosovića uhvatili Pavla Radinovića i njegovog sina Petra Pavlovića.⁶⁶ Tada su se tu uz Ostoju nalazili vojvoda Sandalj s bratom Vukom, župan Dragiša Dinjičić, Vukmir Zlatonosović i knez Pavle Klešić.⁶⁷ Shvatajući o čemu se tu radi, Pavle je pokušao pobjeći, ali

---

⁵⁸ Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 248-249

⁵⁹ Ćirković, *Istorija*,

⁶⁰ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 234

⁶¹ Živković, *Tvrtko II*, 71: Kurtović u tome vidi dilemu njegovog prisustva kao osmanskog štićenika (Kurtović, *Veliki vojvoda*, 210)

⁶² Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 235

⁶³ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 210

⁶⁴ Ćirković, *Istorija*, 243

⁶⁵ Ranija mišljenja historiografije nastojala su tvrditi da se ovaj čin dogodio na Tjentištu (u dolini rijeke Sutjeske) prilikom nekog lova, koji je bio organiziran za bosanske plemiće (H. Mandić Studo, *Zemlja zvana Gacko*, Beograd, 1995., 353).

⁶⁶ Mladen Ančić, *Na rubu Zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb: Dom i svijet, 2001., 20

⁶⁷ Živković, *Tvrtko II*, 73

bezuspješno jer je na koncu pogubljen, a njegov sin Petar odveden je u Bobovac gdje je trebao da bude oslijepljen.⁶⁸ U trenutku počinjavanja krvoprolića, Vlatko Tumurlić, koji se tada nalazio u pratnji članova porodice Pavlović, pobjegao je u kuću dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića i na taj način se spasio.⁶⁹ Sve što mu je Tumurlić rekao o događaju, Gundulić je pismom prenio dubrovačkim vlastima, i to pismo je jedan od glavnih izvora za ovaj nemili događaj.⁷⁰ Pavlovo tijelo odnešeno je u Vrhbosnu.⁷¹

Cijelo to krvoproliće nastojalo se iz bosanskih plemićkih krugova predstaviti isključivo kao kazna za izdajstvo.⁷² Tako je Sandalj govorio dubrovačkom poslaniku da je tim činom zadovoljena pravda, na način na koji ju je i sami Dubrovčani zadovoljavaju.⁷³ Članovima porodice Pavlović na teret se stavljalo, prije svega, izdajstvo prema ugarskom kralju, ali i prema bosanskoj državi.⁷⁴ Novija historiografija je stava da je ubistvo Pavla

---

⁶⁸ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 210

⁶⁹ Živković, *Tvrtko II*, 73; Pejo Ćošković, Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.-1423.), u: *Croatia Christiana Periodica*, XIX/35, Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995, 29-31

⁷⁰ „Jutros rano otišao je kralj Ostoja sa svojim sinom i pošao je jašeć u ravnicu. S njimi je bio knez Pavao Radinović i sin njegov Petar, vojvoda Sandalj i vojvoda Vukmir, zatim župan Dragiša, knez Vuk Hranić i vojvoda Pavao Klešić. Ja ostadoh kod kuće, da napišem neke listove; kad al dodje k meni sluga kneza Pavla (Radinovića), ustadoh i skočiv na konja podjoh za njimi i stigoh ih negdje okolo Sutiske. Kad sam jašio s vojvodom Sandaljem, poruči on vojvodi Vukmiru (Zlatonosoviću): „Gledajte da kmeni dodjete ili ću ja doći k vam“. Namah dodje spomenuti Vukmir te je s njim govorio dugo vremena. Kad bijasmo blizu mjesta, koje se zove Parena Poljana, vojvoda Sandalj izvuče sablju, a za njim učine isto svi njegovi ljudi. Umah na to dade kralj Ostoja svezati kneza Petra Pavlovića (sina Pavla Radinovića) i odvesti ga u Bobovac; vojvoda Vukmir pako povuče natrag kneza Pavla Radinovića moleći ga u siti par, da nebude krvi među njimi. Meni se je sve činilo, da je to djetinja igrarija, jer nebijaše među njimi nijednoga udarca. Kad je na to knez Pavao Radinović bježao, mišljah da će ga svezati. Nu u to dodje knez Vuk, a neki od Sandaljevih ljudi odrubi mu glavu; drugi opet (odrubu glavu) knezu Pavlu Radinoviću. Vlatko Tumurlić patarenac pobjegao je u moj stan, to jest k fratrom, da se spasi, a zatim je pošao k četi Pavlovoj u Vrhbosni. Kneza Petra Pavlovića vuku i prate u Bobovac, kako vam rekoh. Mislim, kako sam od nekih čuo, da će ga osliepiti. Kad se je sve smirilo, ljudi podjoše kući. U svem poginuše četiri osobe. Od ostalih je vojvoda Vukmir malo ranjen; Brailo Tezalović sužanj je Vuka Hranića, a Pribisaja Muršića sužanj je drugih. Pošto je opet bio mir, odjaših do vojvode Sandalja, a ovaj mi reče: „Jesi li mislio, da ćeš ovo vidjeti? Eto po milosti božjoj ja činim i vršim pravicu, kako i vi gospoda dubrovačka činite; jer tko izdaje Dubrovnik, gubi glavu. Tako i ja činim s drugimi vjernimi Bošnjani“. Mnogo još toga govoreći proti otcu (kralju) i sinu, proti veličanstvu kralja ugarskoga i proti bosanskoj vladi završi Sandalj: „Ivane, ja sam brat i pravi prijatelj gospode dubrovačke, preporučite me njim...“ (Đuro Tošić, *Pismo dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića o smrti kneza Pavla Radenovića*, u: *Zemlja Pavlovića, Srednji vijek i period turske vladavine*, ur. Milan Vasić, ANURS – Univerzitet Srpsko Sarajevo, Banja Luka-Srpsko Sarajevo, 2003., 358)

⁷¹ Ćirković, *Dve godine*, 38; Mutapčić i Žeravica su utvrdili da je tijelo sahranjeno na području današnjeg Kasindola u nekropoli, koja se danas po njemu zove Pavlovac (Š. Mutapčić, *Pavlovac (nekropola stećaka), Glasnik zemaljskog muzeja (GZM), Arheologija*, NS, 37, Sarajevo, 1982., 176; L. Žeravica, *Grobovi ispod stećaka na Pavlovcu (Grobovi ispod stećaka), GZM, Arheologija*, NS, 37, Sarajevo, 1982, 184-185, 192-194). Anđelić je utvrdio da mjestu Parena Poljana danas odgovara širi kompleks zemljišta Poljani, uz donji sliv rijeke Bukovice, jugoistočno od Kraljeve Sutjeske, iz koje je sjevernim krajem Poljana vodio put u Bobovac (Pavao Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska, stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću (Bobovac i Kraljeva Sutjeska)*, Sarajevo, 1973., 33).

⁷² Ćirković, *Istorija*, 244

⁷³ „Ko počini izdajstvo u Dubrovniku tome se seče glava, tako činim i ja sa drugim vernim Bošnjanima.“ Preuzeto iz: Ćirković, *Istorija*, 243

⁷⁴ Ćorović, *Historija*, 417

Radenovića politički motivirano.⁷⁵ U svakom slučaju, izdaja je vjerovatno označila glavni povod, unutar kojeg su postojali drugi motivi koji su se ogledali kroz otimanje posjeda i preraspodjelu političke moći.

Neposredno poslije ovog čina, Pavlove zemlje su podijeljene, ali se ne zna na koji način i kome. Jedino je poznato da je vojvoda Vukmir Zlatonosović dobio Olovo i da je odmah krenuo da preuzme grad.⁷⁶ To je bila jedna od posljedica ovog krvoprolića, a dakako da ih ima još više, s obzirom da su iza Pavla, ostali i Petar i Radoslav. Što se tiče sudbine samog Petra, on u konačnici nije bio oslijepljen, nego otpremljen u glavni grad Pavlovića, a to je Borač.⁷⁷ I Petar i Radoslav bili su spremni osvetiti se i povratiti zemlje svoga oca, tako da su u jesen iste godine u suradnji sa Osmanlijama izazvali nove nemire po Bosni.⁷⁸ To je bio priličan udar na vojvodu Sandalja, koji u novembru 1415. godine razmatra mogućnost da zajedno sa svojom suprugom pobjegne u Dubrovnik.⁷⁹

Kroz 1416. i 1417. godinu nastavljeno je širenje otpora Pavlovih sinova uperenog protiv vojvode Sandalja.⁸⁰ U savezništvu sa Osmanlijama osvajali su Sandaljeve zemlje u blizini Primorja, ali i izbijali na dubrovačke granice i tamo nanosili štete dubrovačkim podanicima. Vojne snage Pavlovića predvodili su župan Đurađ i Stjepan Miloradović.⁸¹ Tako Pavlovići tek tada postaju vazali osmanskog sultana.⁸² Zbog toga su Dubrovčani imali velikih problema sa bjeguncima koji su tamo odlazili zbog osmanskih upada i pustošenja.⁸³

2.1.5 Refleksije Ostojinog drugog braka na Ostojića

Bosansko plemstvo imalo je različite orijentacije. Očito je da Hrvojevi odnosi sa kraljem Ostojem i vojvodom Sandaljem za vrijeme ubistva Pavla Radinovića nisu bili posve prijateljski. Krajem 1415. godine njega su zaokupljali sukobi sa krčkim knezovima, protiv kojih je naveo osmansku vojsku. Zbog toga su Mlečani u tom periodu često posredovali kod

---

⁷⁵ Ćirković, *Dve godine*, 39; Lovrenović, *Na klizištu*, 201; Isailović, *Prilozi*, 199

⁷⁶ Ćirković, *Istorija*, 243

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Živković, *Tvrtko II*, 73

⁷⁹ Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta krana bosanska) 1387-1463*, Zagreb-Sarajevo: Synopsis, 2006., 215

⁸⁰ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 213

⁸¹ Ćorović, *Historija*, 417

⁸² Kurtović, *Sudbina Pavlovića*, 16

⁸³ Tako su Dubrovčani 3. oktobra dozvolili Ljubiši Bogdančiću i Vukoslavu Poznanoviću da se u slučaju nevolje mogu skloniti u Dubrovnik, a 5. decembra dopustili su isto pravo i knezu Miliši da može pobjeći u Ston i Rat ili na otoke (Preuzeto iz: Grupa autora, *Povijest Bosne*, 447).

vojvode Hrvoja. S druge strane, njegovo vrijeme bližilo se isteku tako da više nije ni bio u prilici da djeluje na stanje u srednjovjekovnoj bosanskoj državi.⁸⁴ Poznato je da je umro u aprilu 1416. godine.⁸⁵

Odmah nakon njegove smrti otvorilo se pitanje nasljedstva njegovih zemalja. Iako je Hrvoje iza sebe ostavio sina Balšu sa dvjema kćerkama (Katarina i Doroteja), on nije ulazio u opticaj kao potencijalni nasljednik.⁸⁶ U tom pogledu Hrvojevi pravi nasljednici bili su sinovac Đurađ Vojsalić, ali ni oni nisu imali veći dio Hrvojeve teritorije.⁸⁷ Jako se malo zna na koji način se dijelila zemlja nekadašnjeg hercega. Za Hrvojeve zemlje bili su jako zainteresirani Mlečani, Dubrovčani i kralj Ostoja.⁸⁸ Pri podjeli Hrvojevih zemalja daje se utisak da je kralj Ostoja diplomatskim potezom najviše pridobio. Naime, da bi se domogao Hrvojevog nasljedstva, Ostoja se razveo od svoje žene Kujave i u ljeto 1416. godine oženio se Hrvojevom udovicom Jelenom iz roda Nelipčić.⁸⁹ Na taj način je dobio veći dio Hrvojevih zemalja, ali i proširio onaj dio Bosne koji je bio potčinjen kralju. Tako se od tada Jajce počelo nalaziti pod vlašću bosanskih kraljeva.⁹⁰ Što se tiče preostalih dijelova iz Hrvojeve zaostavštine zna se da je Jelena još prije udaje za Ostoju Omiš dala svom bratu Ivanišu Nelipčiću.⁹¹ Bosanski kraljevi su i ranije mnogo puta potezali pravo na ovaj grad, vodeći se očito time da je nekad bio dio Hrvojeve baštine.⁹² Postoji i opcija da je, upravo, zbog Omiša kralj Ostoja sklopio brak sa Jelenom Nelipčić.⁹³ Isailović pretpostavlja da je jedna od mogućih opcija upravo ta da je Kabužić kao Hrvojev protovestijar, nakon njegove smrti odlučio da se približi bosanskom kralju, te da nije, kao do tada, zastupao interese Hrvojeve porodice.⁹⁴ Ističe da mu je možda kralj Ostoja u svojim predbračnim kalkulacijama naložio da se povuče iz Omiša i prepusti ga Jeleninoj posadi, kao što je moguće da je ona nakon toga izigrala kraljeva očekivanja i dala sebi pravo na grad i pokloni ga svome bratu.⁹⁵

Hrvojeva smrt i spajanje njegovih zemalja sa kraljevima, omogućili su uslove pogodne za jačanje kraljeve vlasti. Međutim, to se odmah nije osjetilo, niti je bilo vidljivo. Razlog za to

---

⁸⁴ Ćirković, *Istorija*, 244

⁸⁵ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 235

⁸⁶ Ćorović, *Historija*, 419

⁸⁷ Ćirković, *Istorija*, 244

⁸⁸ Živković, *Tvrtko II*, 74

⁸⁹ Ćorović, *Historija*, 419

⁹⁰ Živković, *Tvrtko II*, 74

⁹¹ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 144

⁹² Ćirković, *Istorija*, 245

⁹³ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 449

⁹⁴ Isailović, Mihajlo Kabužić, 398

⁹⁵ Isto.; Pri tome Isailović tvrdi da nije isključeno da je Kabužić neko vrijeme poslije Hrvojeve smrti zaista bio u Jeleninoj službi, a da je do udaljavanja došlo kasnije.

leži u činjenici što je tada kraljev ugled bio na jako niskom nivou zbog posljedica vezanih za krvoproliće.⁹⁶ Posljedice razvoda i druge ženidbe Ostoja je osjetio i u bližim porodičnim krugovima. Porodica Pavlovića čiji je član bila navodno i Kujava,⁹⁷ imala je mnogo prijatelja, koji su na neki način željeli osvetiti se kralju Ostoji zbog sramote koju je nanio samoj kraljici Kujavi.⁹⁸ Isto tako, ni Stjepan Ostojić, kao dijete tog braka, nije mogao ocu oprostiti takvu uvredu prema njegovoj majci.⁹⁹ Zajedno sa majkom Kujavom, Stjepan Ostojić je ugrožavao držanje svog oca kao bosanskog kralja.¹⁰⁰ Šunjić je mišljenja da je tada Ostojić ušao u savezništvo sa Pavlovićima i Osmanlijama.¹⁰¹ Sigurno sličnih neugodnosti nije bila pošteđena neugodnosti, pa stoga Lovrenović pretpostavlja da njen dolazak na bosanski dvor nije mogao proći bez problema.¹⁰²

Sukob je poprimio široke razmjere. U cilju izmirenja dviju plemićkih porodica u srednjovjekovnoj Bosni, Pavlovića i Kosača, posreduje i osmanski sultan, koji je u Bosnu uputio dva svoja izaslanika.¹⁰³ Uz to je sazvan i stanak na kojem je trebalo doći do izmirenja bosanske vlastele. Sam stanak je održan bez prisustva kralja Ostoje. Kako je na stanku kralj optužen za ubistvo kneza Pavla odlučeno je da ga se uhvati i sveže jer bez njegovog svrgavanja nema mira u srednjovjekovnoj Bosni.¹⁰⁴ Zajedno s njim trebao je biti zarobljen i svezan i knez Dragiša Dinjičić. Obojica očigledno dobro obaviješteni o uroti koja im se spremala, uspjeli su pobjeći u Dubrovnik.¹⁰⁵ Time je pokušaj izmirenja plemstva još jednom propao.¹⁰⁶

Kontekst sklapanja drugog Ostojićevog braka sa Jelenom Nelipčić za ovaj rad je značajan, prije svega, jer se tu po prvi put može da se prati aktivnost Stjepana Ostojića u političkom životu srednjovjekovne Bosne. S obzirom da je u toku 1416. godine toliko moćan da sklapa savezništvo i sa Osmanlijama, može da se pretpostavi da je, bar, na nekom lokalnom nivou njegov politički angažman postojao i prije te godine. Iako izvori to ne bilježe, raskol unutar kraljevske porodice omogućava da se takvo što pretpostavi. Uz to, može da se

---

⁹⁶ Ćirković, *Istorija*, 245

⁹⁷ O vrsti i stepenu srodstva između kraljice Kujave i kneza Pavla Radenovića ne može se ništa pouzdano tvrditi. Više u: Tošić, Pismo dubrovačkog poslanika, 357-365)

⁹⁸ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 449

⁹⁹ Lovrenović, *Na klizištu*, 217

¹⁰⁰ Dubravko Lovrenović, Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica, *Radovi*, 20, *Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta*, Zagreb, 1987., 189

¹⁰¹ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 144

¹⁰² Lovrenović, Jelena Nelipčić, 189

¹⁰³ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 214

¹⁰⁴ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 144

¹⁰⁵ Živković, *Tvrto II*, 75

¹⁰⁶ Ćirković, *Istorija*, 245

prati kako odstupa od politike svoga oca nauštrb statusa svoje majke, čime zadobiva podršku očevih neprijatelja, koji će odigrati vrlo važnu ulogu u njegovom procesu preuzimanja vlasti.

2.1.6 Kraj vladavine

Sa novom godinom, odnosno u toku 1417. godine situacija u Bosni između bosanskih velikaša nije promijenila, što znači da do potpunog izmirenja i dalje nije došlo. Za kralja Ostoju se zna da je u februaru 1417. godine naplatio stonski dohodak.¹⁰⁷ Uz to, u drugoj polovini augusta 1417. godine Dubrovčani su nagradili Ostojinog sina, Stjepana Ostojića i njegovu majku Kujavu, zbog činjenice da je Ostojić izgadio odnose sa svojim ocem.¹⁰⁸ Da se izmirio sa sinom vidi se iz povelje izdate 22. jula 1417. godine s kraljicom Jelenom i sinom Stjepanom knezovima Radivojevićima za sve usluge, a osobito za predaju Huma, te im u tu nakanu daruje neka mjesta u makarskom primorju (Krajini).¹⁰⁹

U toku iste godine Ostoja je promijenio tabor i ovoga puta stao na stranu neprijatelja vojvode Sandalja.¹¹⁰ Time su najvjerojatnije Pavlovići dobili mnoge privilegije i počasti koje njihov otac nije uspio priskrbiti porodici.¹¹¹ U to vrijeme Ostoja je vodio ratne operacije u Humu, zauzeo Blagaj, te podčinio sebi vlastelu iz Huma i Krajine.¹¹² Time je Sandalj bio u potpunosti istisnut iz zemalja u Primorju, gdje je izgubio sve osim Dračevica sa Novim. To je bila najniža točka na koju je Sandalj pao u toku svog života.¹¹³ S druge strane, kralju Ostoji otvorila se mogućnost da ostvari svoj cilj, koji se ogledao kroz slom oblasnih gospodara i zavođenje kraljevske vlasti nad cijelom teritorijom. S obzirom da su Pavle i Hrvoje nestali sa bosanske političke scene, vođenom željom za osvetom na strani Pavlovića, nastojao je u potpunosti ugrožavati vojvodu Sandalja i njegove zemlje.¹¹⁴ Iz svega toga može se vidjeti kako Ostoja nastoji da vrati kralju onu moć i autoritet, koji je nekada uživao Tvrtko I. Međutim, taj poduhvat ne može se reći da je uspio i dovršiti.¹¹⁵ Cijeli taj plan smišljao je za vrijeme svog boravka u Bišću tokom 1417. godine.¹¹⁶

---

¹⁰⁷ Živković, *Tvrtko II*, 75

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 450

¹¹⁰ Kurtović, *Sudbina Pavlovića*, 17

¹¹¹ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 215

¹¹² Lovrenović, *Na klizištu*, 217

¹¹³ Ćirković, *Istorija*, 246

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Lovrenović, *Na klizištu*, 217

¹¹⁶ Klaić, *Poviest*, 258

U posljednjoj godini svoje vladavine, tokom februara 1418. godine njemu je upućeno jedno dubrovačko poslanstvo, koje ga je pozivalo da posjeti sam grad Dubrovnik. Tom prilikom dvojica dubrovačkih poklisara uručila su mu srebrni dar u vrijednosti od 500 dukata.¹¹⁷ Uz to, 7. marta na Neretvi se za njega i kraljicu lovila riba.¹¹⁸ S obzirom da je osjećao potrebu da se na neki način oduži Dubrovčanima, 23. marta 1418. godine izdao je povelju kojom je ukinuo carinu u Popovu, zavedenu ranije od strane kneza Grgura Nikolića.¹¹⁹

Na samom kraju svoje vladavine Ostoja se posvetio suzbijanju trgovine robljem.¹²⁰ Djelomično se tim pitanjem bavio i tokom svoje prve vladavine, a sada posjedovanjem Drijeva otpočeo je sa zabranom prodaje ljudi. U tom pogledu imao je podršku Dubrovčana koji su bili složni i sami svojim ljudima na trgu na Neretvi strogo zabranjivali da učestvuju ili, pak, budu posrednici u takvoj vrsti trgovine.¹²¹ Njegovi poduhvati omogućili su da se trgovina robljem u izvjesnoj mjeri smanji i takvo stanje potrajalo je sve do posljednjih godina srednjovjekovne bosanske države, kada je ponovo oživljena.¹²²

---

¹¹⁷ Živković, *Tvrko II*, 75

¹¹⁸ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 450

¹¹⁹ Ćorović, *Historija*, 420

¹²⁰ Živković, *Tvrko II*, 76

¹²¹ Ćirković, *Istorija*, 246

¹²² Isto.

3. VLADAVINA STJEPANA OSTOJIĆA

3.1 Dolazak na vlast

Za Ostoju se zna da je umro u toku 1418. godine.¹²³ I pored očekivanja da bi nakon smrti Ostoje na čelo bosanske države mogao doći Tvrtko II, takva se predviđanja nisu ostvarila. Za kralja je izabran Ostojin sin Stjepan.¹²⁴ Još i za vrijeme Ostoje, bosansko plemstvo bila je vidno podijeljeno na dva tabora. Tako da je po Ostojinoj smrti ono koje je bilo na njegovoj strani, stalo na stranu njegovog sina Stjepana Ostojića, koji je, uz to, na svojoj strani imao Petra Pavlovića.¹²⁵ Filipović je, stoga, mišljenja kako se, u skladu s tim, na unutrašnjem planu u zemlji postignulo makar prividno i kratkotrajno jedinstvo.¹²⁶

Na samom početku njegove vladavine srednjovjekovna bosanska država ponovo je postala poprtištem sukoba. U drugoj polovici mjeseca septembra u nju su provalile Osmanlije. Ovog puta, naglašava se da su došle u pomoć izolovanom Sandalju.¹²⁷ Međutim, novija historiografija tvrdi da u tom periodu nema izvora koji značajnije govore o vezi Sandalja sa Osmanlijama, ali i da je teško povjerovati da bi Osmanlije dopustile da se krupna previranja u Bosni riješe bez njih.¹²⁸ Može se reći da osmansko prisustvo nije bilo privremenog, nego političkog i vojnog karaktera i za vrijeme rata i za vrijeme mira u srednjovjekovnoj bosanskoj državi.¹²⁹

Koliko su nemira unijele najbolje se vidi po reakciji Dubrovčana. Oni 20. septembra 1418. godine odgađaju poslanstvo knezu Ivanišu Nelipiću, a obavještavaju kneza Frankopana Senjskoga o novom dolasku Osmanlija.¹³⁰ Dana 19. oktobra iste godine odgađaju odgovor vojvodi Sandalju i poslanstvo kralju i kraljici, ali, ipak, odrede da im dva poslanika kad vrijeme bude dozvoljavalo odnesu darove u vrijednosti od 500 dukata. Također, i 26. i 30. oktobra ponovo odgađaju odgovor Sandalju i poslanstvo u Bosnu.¹³¹ Tek 16. novembra zaključeno je da poslanstvo krene kralju Stjepanu Ostojiću, a 21. istog mjeseca dobiveni su

---

¹²³ Ćirković je mišljenja da je umro u septembru, a Ćorović u novembru (Ćirković, *Istorija*, 246; Ćorović, *Historija*, 420)

¹²⁴ Živković, *Tvrtko II*, 76

¹²⁵ Ćirković, *Istorija*, 246

¹²⁶ Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 264

¹²⁷ Ćirković, *Istorija*, 246

¹²⁸ Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 265; Kurtović je mišljenja da je Sandalj od 1418. godine prihvati osmansku orijentaciju i postao vazalom osmanskom sultana (Kurtović, *Veliki vojvoda*, 217)

¹²⁹ Kurtović, *Sudbina Pavlovića*, 17

¹³⁰ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 452

¹³¹ Isto.

naputci poslanicima, koji su trebali ići odnijeti darove u suknu kralju i kraljici Bosne.¹³² U nastavku se može pratiti kako se 26. novembra Dubrovčani ispričavaju poslaniku bosanskog kralja zbog dohotka, a zatim i rok odlaska u Bosnu pomjeraju do 21. novembra.¹³³

Drugih vijesti o dolasku Osmanlija u Bosnu i o događanjima do kraja 1418. godine nema. Da se stanje u srednjovjekovnoj Bosni popravilo vidi se prije svega iz činjenice da su početkom 1419. dubrovački poslanici krenuli na put u Bosnu.¹³⁴ Zna se da su na dvor kralja došli Nikola Žurgović i Marin Jakete Gundulić, koji su zahtijevali da se Dubrovniku potvrde stare slobode i privilegije.¹³⁵ U skladu s tim, kralj Ostojić izdao je 5. marta 1419. godine u Zvečaju povelju kojom potvrđuje Dubrovčanima potvrđuje sva prava i sve privilegije koje oni imaju još od vremena kralja Tvrtka, ali i svih vladara koji su prije njega vladali. Iz povelje se može vidjeti da su Dubrovčani isplaćivali kralju 2000 perpera na Dmitrov dan i 500 perpera na dan sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika.¹³⁶

Samom poveljom se još jednom potvrđuje ko je od vlastele od početka stajao uz kralja Stjepana Ostojića. Spominje se da su prisutni bili od Bosne: vojvoda Petar Pavlović, vojvoda Kovač Dinjičić i knez Batić Mirković; od Humske zemlje: vojvoda Ivko Semković i vojvoda Pavao Jurjević; od Donjih Kraji: knez Juraj Vojsalić.¹³⁷ Ono što se iz ovog popisa prisutnog plemstva vidi jest činjenica da među njima nema vojvode Sandalja Hranića, što znači da on tada nije bio na strani bosanskoga kralja.¹³⁸ Klaić, pozivajući se na Miklošiča, ističe kako je u tom pogledu Sandalj više volio biti službenik osmanskog sultana, nego svog kralja.¹³⁹

Na osnovu činjenica sa samog početka vladavine Stjepana Ostojića može se reći da je srednjovjekovna bosanska država ušla u jedan mirniji period svoga postojanja. Osmanlije postaju stalni faktor prisutnosti i na neki način domaće plemstvo surađuje s njima, osobito Pavlovići, kako bi popravilo vlastiti status u srednjovjekovnom bosanskom društvu.

---

¹³² Grupa autora, *Povijest Bosne*, 452

¹³³ Isto.

¹³⁴ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 145

¹³⁵ Klaić, *Poviest*, 258

¹³⁶ Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, Knjiga prva, prvi deo, Beograd: Srpska školska knjiga, Filozofski fakultet, 2006.; Sadržaj povelje u *Prilozima*.

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ Ćorović, *Historija*, 421

¹³⁹ Klaić, *Poviest*, 258

3.2 Porodični odnosi i utjecaj majke

Još u vremenu prije vladavine Stjepana Ostojića, razvod njegovih roditelja ga je mnogo potresao. Kao što se moglo vidjeti, i tada je njegova privrženost bila okrenuta ka majci, čiji je status njegov otac, kralj Ostoja, narušio sklapanjem političkog braka sa Jelenom Nelipčić. Evidentno je da se Stjepan Ostojić prije očeve smrti s njim izmirio. Međutim, poslije Ostojine smrti pokazalo se kako izmirenje sa ocem nije značilo ujedno i prihvaćanje i uspostavljanje relativno prijateljskog odnosa i sa Jelenom Nelipčić.

U takvoj situaciji, Stjepan Ostojić postao je dijelom sukoba dviju žena/kraljica u srednjovjekovnoj Bosni. S jedne strane, tu je bila njegova majka Kujava, koja je Ostojiću bila jedan od glavnih pomagača pri vladavini, a uz to je i boravila na kraljevskom dvoru i bila potpisnik na poveljama,¹⁴⁰ dok se s druge strane nalazila Jelena Nelipčić, koja je i poslije Ostojine smrti nastavila svoj boravak u srednjovjekovnoj Bosni.¹⁴¹ Kralj je ostao vjeran svojoj majci, te se trudio značaj i ulogu Jelene Nelipčić potisnuti u drugi plan.¹⁴² Dakako, treba imati u vidu da je sukob dviju kraljica izazivao dodatne nemire u državi, koji su ju činili sve slabijom i na neki način davali povoda osmanskim vlastima da se što jaču počnu upletati u poslove srednjovjekovne bosanske države.¹⁴³

U početku je Jelena prihvatila borbu. Međutim, s obzirom da je bila bez podrške, ubrzo je dospjela u zatvor. U jednoj dubrovačkoj vijesti od 11. jula 1419. spominje se Jelena kao bivša kraljica bosanska, koja je tada bila zatvorena.¹⁴⁴ Lovrenović u svom radu pretpostavlja da je Jelena u zatvor dospjela još početkom godine jer je kralj Stjepan Ostojić već u februaru iste godine tražio Hrvojevu kuću u Dubrovniku i ostale posjede, smatrajući da to pripada njemu, a ne Jeleni, koja je bila Hrvojeva udovica.¹⁴⁵ Smatra se da je do zatvaranja Jelene došlo na poticaj kraljica Kujave,¹⁴⁶ a po preporuci Mihajla Kabužića, koji je vršio veliki uticaj na Stjepana Ostojića.¹⁴⁷ Po kojoj osnovi je bila Jelena zatvorena, ostaje nepoznato.

---

¹⁴⁰ Ćorović, *Historija*, 421

¹⁴¹ Lovrenović, Jelena Nelipčić, 192

¹⁴² Živković, *Tvrko II*, 77

¹⁴³ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 452

¹⁴⁴ Živković, *Tvrko II*, 77

¹⁴⁵ Lovrenović, Jelena Nelipčić, 192

¹⁴⁶ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 454

¹⁴⁷ Isailović, Mihajlo Kabužić, 400

Kroz naredne godine Ostojićeve vladavine Jelena se više ne spominje. Pretpostavlja se da je svo to vrijeme provela najvjerojatnije u zatvoru. Tek jedna kasnija dubrovačka vijest od 1. marta 1423. godine pokazuje da je Jelena umrla prije godinu dana, i da je bila ubijena.¹⁴⁸

U ovom sukobu dviju kraljica, Ostojić se vodio prvenstveno prirodnim odnosno urođenim emocijama ka majci, što je na prvu posve logično i razumljivo. Međutim, u momentima kada je ovaj sukob postao nešto radikalniji, npr. prilikom zatvaranja Jelene u tamnicu, bilo bi dobro da je u toj situaciji mogao zdravorazumski prvo razmisliti, pa tek onda odlučiti želi li i dalje biti na strane majke i pri tome pokazati svoje slabosti na samom početku vladavine, ili povući neke samostalne poteze, koji su mogli potencijalno biti ključni za stavljanje ovog odnosa pod kontrolu.

Nakon zatvaranja Jelene postoji samo jedna vijest o njoj i to da je ubijena u tijeku 1422. godine, pri čemu se ne zna ni ko ju ubio, ni konkretno na čiju inicijativu. Tu se može pretpostaviti da su svoje prste umiješali i Stjepan Ostojić i njegova majka. Takvi potezi nisu mogli ništa dobroga donijeti ni njemu ni njoj. Mada se na povelji Stjepana Ostojića izdatoj Dubrovčanima spominje i Đurađ Vojsalić, sinovac vojvode Hrvoja.¹⁴⁹

U pogledu ostalih rodbinskih veza, poznata je činjenica da je kralj Stjepan Ostojić imao još trojicu polubraće. To su bili Tomaš, Radivoj i Radič.¹⁵⁰ Oni se u savremenim izvorima javljaju s prezimenom Kristić.¹⁵¹ Od njih trojice najveću slavu dosegnuo je Tomaš, koji je postao kraljem Bosne, potom Radivoj koji se često u izvorima javlja kao protukralj, a o Radiču je poznato svega par informacija. Kakav je bio odnos Stjepana Ostojića s njima historiografiji je nepoznato. U pogledu političkog života i djelovanja, tek po okončanju političke karijere za Stjepana Ostojića, na političkoj sceni Bosanskog kraljevstva stupaju njegova braća i postižu svoje uspjehe.

3.3 Utjecaj Mihaila Kabužića

Stjepan Ostojić nije bio samo pod uticajem svoje majke Kujave. Zna se da je na njega veliki uticaj vršio Mihajlo Kabužić, nekadašnji protovestijar hercega Hrvoja. Isailović je

---

¹⁴⁸ Grupa autora, *Povijest Bosne*, 454

¹⁴⁹ Sadržaj povelje u *Prilozima*.

¹⁵⁰ Emir O. Filipović, *Kotromanići: stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo, 2022., 39

¹⁵¹ Isto.

mišljenja da je Kabužićev uticaj mogao poticati iz više izvora. U prvom planu on ističe da je moguće da je svojom rječitosti i ubjeđivanjem koje ide uz jednog dubrovačkog patricija zadobio pažnju i simpatije kod Ostojića.¹⁵² S druge strane, naglašava mogućnost da je u periodu od 1416. do 1418. godine bio neka vrsta tutora na dvoru.¹⁵³

Srdačan odnos između Ostojića i Kabužića stvarao je nezadovoljstvo unutar bosanskog plemstva jer je Ostojić više vjerovao Kabužiću nego nekom bosanskom plemiću.¹⁵⁴ Kao Dubrovčanin, Kabužić je svoj uticaj usmjerio protiv Dubrovnika, nagovarajući Stjepana Ostojića da započne osvajanje Stona, jer je isti po Kabužićevom mišljenju bio slabo utvrđen grad, a samo poluostrvo posve nezaštićeno¹⁵⁵. Takva ideja se vidno svidjela Ostojiću i obećao je da će taj poduhvat ostvariti čim se smanji utjecaj Mađara i Osmanlija. On je jako brzo pokrenuo pitanje Slanskog primorja za koje Dubrovčani nisu plaćali tribut.¹⁵⁶ U pogledu Dubrovnika, uticaj Kabužića stvorio je probleme i pri obnavljanju ugovora sa Bosnom. Takvi diplomatski poslovi ranije su se rješavali izdavanjem povelje na osnovu dubrovačkog koncepta koji je ponavljao privilegije i povlastice iz povelja ranijih bosanskih kraljeva.¹⁵⁷ Na osnovu zapisnika sa suđenja Mihailu Kabužiću poznato je da je Kabužić više puta dolazio insistirajući na tome kako stare povelje nisu validne i pri tome su štetne na kraljeve interese.¹⁵⁸

Uz to, poteškoće u pregovorima predstavljalo je i pitanje Hrvojeve kuće i zemljišta darovanog za ustupanje tzv. „Novih Zemalja“. U pogledu zemljišta koje je Dubrovčanima darovano od strane Ostoje, predočeno je koliko bi vojnika i raznih službi kralj imao u okviru 36 sela za koje oni nikakvu „službu“ ne daju Bosni.¹⁵⁹ Za oba Ostojićeva zahtjeva Dubrovčani su imali argumente zasnovane na poveljama i ugovorima, tako da je kralj na neki način bio primoran da popusti i stoga je u martu 1419. izdao povelju o kojoj se već ranije nešto više reklo.¹⁶⁰

---

¹⁵² Isailović, Mihajlo Kabužić, 399

¹⁵³ Isto.

¹⁵⁴ Živković, *Tvrtko II*, 76

¹⁵⁵ Ćirković, *Istorija*, 247

¹⁵⁶ Ćorović, *Historija*, 421

¹⁵⁷ Više informacija u: Anto Babić, Tradicija i istorijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku, *Makedonska akademija na naukite i umetnostite*, Skopje, 1974., 11-17

¹⁵⁸ Isailović, Mihajlo Kabužić, 399

¹⁵⁹ Ćirković, *Istorija*, 247

¹⁶⁰ Živković, *Tvrtko II*, 77

U momentima Mihajlovog odsustva, kralj Stjepan Ostojić je stvarao prijatniji odnos sa Dubrovčanima.¹⁶¹ Krajem aprila 1419. godine Ostojić se nalazio u Bišću, gdje su dolazili dubrovački poklisari sa darovima. Tada su i kuće njegovog oca Ostoje u Dubrovniku postale njegovo vlasništvo.¹⁶² Traga na tom polju ostavila je i činjenica da su Dubrovčani još i par mjeseci ranije bili svjesni da na bosanskom dvoru imaju neprijatelja iz redova svog plemstva. Stoga su oni pokrenuli istragu protiv Kabužića, koga su se odrekli i prije osude o čemu svjedoči pretrano *ser* ispred njegovog imena u zapisnicima sa suđenja. Odluku o istrazi usvojili su još u februaru, dakle, u vremenu kada im je stigao zahtjev Stjepana Ostojića da mu se predaju Hrvojeva dobra.¹⁶³ Na osnovu svjedočenja poklisara Đurđevića i Gundulića, te izvještaja poslanika Petra Bunića, Isailović ističe da je 22. aprila održano suđenje Mihailu Kabužiću u odsustvu. U odlukama Vijeća umoljenih predlagano je da se Kabužić kazni smrtnom kaznom. Međutim, o tome nije odlučeno i vjerojatno presuda tada nije bila ozvaničena. Isailović ističe kako su trenutne političke okolnosti postale prioritet dubrovačkih vlasti, osobito pitanje Konavala.¹⁶⁴ Kabužićev politički uticaj okončan je sa samim okončanjem vladavine Stjepana Ostojića.¹⁶⁵

3.4 Pregovori oko prodaje Konavala

Pitanje Konavala jedno je od najkrupnijih pitanja koje se rješavalo na relaciji bosansko-dubrovačkih odnosa u srednjem vijeku. Kroz srednji vijek gotovo 50 godina Konavli su bili pod direktnom bosanskom vlašću.¹⁶⁶ Ono je prvi put aktualizirano 1391. godine kada je Radič Sanković nastojao ustupiti prostor Konavala Dubrovniku. Sam taj pokušaj bio je neuspješan po bosansko plemstvo.¹⁶⁷ Novi pregovori oko područja Konavala vidljivi su tokom 1413/1414. godinu. Naime, još 1413. godine Dubrovčani su procijenili za ugarski dvor da bi knez Pavle Radinović mogao pristati na ustupanje svoga dijela Konavala, a da je vojvodi Sandalju neophodno primorje s gradom Novim zbog rata protiv Kotorana.¹⁶⁸ Da

---

¹⁶¹ Isailović, Mihajlo Kabužić, 400

¹⁶² Živković, *Tvrto II*, 77

¹⁶³ Isailović, Mihajlo Kabužić, 400

¹⁶⁴ Isto, 401

¹⁶⁵ Neven Isailović, Zapisnici sa suđenja Mihailu Kabužiću, *Mešovita grada*, Knjiga XXIX, 2008., 11

¹⁶⁶ Esad Kurtović, Noviji radovi na proučavanju prošlosti Konavala pod bosanskom vlašću (1990.-2000.), „Naučni skup 'Istorijska nauka o Bosni i Hercegovini u razdoblju 1990-2000.“ ANUBiH, Posebna izdanja, Knjiga 120, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 36, Sarajevo, 2003., 191

¹⁶⁷ Babić, Tradicija i istorijsko pravo, 14

¹⁶⁸ Esad Kurtović, Dubrovačko-ugarski pokušaji zatvaranja konavoskog kruga 1407.-1415. godine, *Hrvatska misao*, 19-20, 2001., 66-67

bi dobili dio Konavala u svoj posjed Dubrovčani su bili spremni dati 10 000 dukata i tribut od 200 dukata.¹⁶⁹ Kod ugarskih vlasti taj prijedlog je očito prihvaćen, jer se početkom naredne godine Ugarska pojavljuje kao određena vrsta posrednika u pregovorima između Dubrovčana i vlasnika Konavala.¹⁷⁰

Ti pregovori odigrali su se na način da su ugarski poslanici „Ladislau Jakch de Kusal“ i „Johannes Chalnak“ krenuli put do vlasnika Konavala, tačnije do Sandalja Hranića, preko Dubrovnika, kako bi dobili detaljnije upute.¹⁷¹ Zna se da su 13. aprila 1414. godine stigli u Dubrovnik, a nakon toga odnosno nakon odluke Vijeća umoljenih od 21. aprila 1414. godine, poslanici su bili spremni krenuti na put do Sandalja. To putovanje otpočinju već sljedeći dan.¹⁷² Kada su posjetili Sandalja, on im je odgovorio da ne može napustiti primorsku oblast jer mu je potrebna radi eventualnog sklanjanja pred Osmanlijama, ali i zbog dominacije nad Kotorom.¹⁷³ Pri tome je bio ljut na ugarskog vladara, ali i na Dubrovčane s kojima je tokom maja 1414. godine u potpunosti prekinuo odnose, naglašavajući kako su djelovali protiv njegovih interesa.¹⁷⁴ Poslanici Pavla Radenovića nisu našli, a njegov sin Petar nije bio ovlašten da o tim stvarima odlučuje umjesto oca. Iz izloženog se da vidjeti da ova ugarska misija nije uspjela, ali i da ovaj napor ugarskih poslanika predstavlja ujedno prvu i zadnju inicijativu Ugarske pri sticanju Konavala.¹⁷⁵

U pogledu međuodnosa vlasnika Konavala, tačnije Sandalja i Petra, može se reći da je ova situacija iz 1413. godina ostavila traga i na njemu. S jedne strane se može se pratiti Sandaljeva isključivost u vezi sa prodajom, dok s druge strane Pavle iako pred ugarskim poslanicima daje do znanja svima da je pogriješio, nije bio spreman da dalje nastavlja pregovore u tom pravcu. Iz toga se može vidjeti da njih dvojica nisu bili usklađeni pred dubrovačkim ponudama i ugarskoj posredničkoj misiji.¹⁷⁶ Prilike u srednjovjekovnoj Bosni onemogućile su rješavanje ovog pitanja u potpunosti i ono je prolongirano do vremena

---

¹⁶⁹ Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 232

¹⁷⁰ Kurtović, *Dubrovačko-ugarski pokušaji*, 67

¹⁷¹ Isto.

¹⁷² Starija historiografija na čelu sa Ćirkovićem bila je sklona tvrdnji da Sandalj u maju 1414. godine odbija da proda Konavle i Dračevicu Dubrovčanima, te da sredinom maja preko svog poslanika traži od Žigmunda neke gradove i posjede, što bi značilo da je u borbama izgubio svoje (Ćirković, *Dve godine*, 30-31). Međutim, novija historiografija na čelu sa Kurtovićem utvrdila je da se u oba slučaja radi o pozivanju na radnje koje se komentiraju u prepiskama tokom maja 1414. godine, a koje su bile predmetom razmatranja i dešavanja krajem aprila 1414. godine (Kurtović, *Oko velikog osmanskog upada*, 129).

¹⁷³ Ćirković, *Dve godine*, 30

¹⁷⁴ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 201

¹⁷⁵ Kurtović, *Dubrovačko-ugarski pokušaji*, 67-68

¹⁷⁶ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 202

vladavine Stjepana Ostojića, kada se ponovo mogu pratiti pregovori vezani uz područje Konavala između dubrovačkih poslanika i bosanskih gospodara.

3.4.1 Tok pregovora između Sandalja i Dubrovčana

Na samom početku potrebno je uvidjeti koji su to bili motivi i razlozi kupoprodaje Konavala u politici između Sandalja i Dubrovčana u periodu vladavine Stjepana Ostojića. Ne može se reći da je Sandalj bio pritisnut financijskim teškoćama koje bi ga primorale na brzopletu prodaju.¹⁷⁷ U tom periodu, uz pomoć Osmanlija, on se riješio i pritiska porodice Pavlovića, koji su, također, bili suvlasnici Konavala.¹⁷⁸ Moglo bi se reći da su Konavli kao dio Sandaljevog posjeda u njegovim očima izgubili dotadašnji značaj, te da je, stoga, on bio spreman da ga ponudi i u konačnici proda zainteresiranim kupcima.¹⁷⁹ S obzirom da su Dubrovčani imali i dalje težnju ka teritorijalnim proširivanjem, okolnosti vezane uz prodaju Konavala s obje strane bile su povoljne. Samom odlukom o prodaji svoga dijela Konavala Sandalj je pokazao kako namjerava da zatvori svoje ambicije u primorju, a izborom Dubrovnika, naspram Venecije, pokazao je da računa na veću korist. Time su između njega i Dubrovčana uspostavljene češće prijateljske veze.¹⁸⁰

U pogledu kupoprodaje Konavala, razgovori su najvjerojatnije bili pokrenuti još krajem 1418. godine. To se, prije svega, vidi iz odluke Dubrovčana s kraja oktobra 1418. godine, kada oni šalju jednog vlastelina kod Sandalja s poklonom u iznosu od 150 dukata. Kurtović je mišljenja da takva darivanja premašuju uobičajene konvencionalne odnose dvaju susjeda te predstavljaju izraz otvorene potpore vojvode Sandalja da usreći dubrovačke ambicije. Tokom iste godine, još dva puta vidljiva je interakcija između Sandalja i Dubrovčana. Naime, u prvoj polovini novembra Dubrovčani su se dogovarali oko slanja odgovora Sandalju, a sredinom decembra uputili su mu još jedno poslanstvo. Prema onom što je uslijedilo u januaru 1419. godine, može se reći da je dogovor o kupoprodaji njegovog dijela Konavala bio u intenzivnim pripremama.¹⁸¹

Ono što je teže ispratiti u pogledu kupoprodaje Konavala jest pitanje zajedničkog dogovora o kupoprodaji između dvojice vojvoda Sandalja i Petra. Tokom januara 1419.

---

¹⁷⁷ Esad Kurtović, Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima, *Anali Dubrovnika* 38, 2000., 109

¹⁷⁸ Isto, 116

¹⁷⁹ Kurtović, Motivi Sandaljeve prodaje, 118

¹⁸⁰ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 221

¹⁸¹ Isto.

godine Dubrovčani su svoje pregovore vodili i s poslanicima Petra i Sandalja, ali su pregovori uspjeha imali samo na onoj strani na kojoj se nalazio Sandalj.¹⁸² S obzirom da su s njim pregovori dobro napredovali, njegovom zastupniku Pribislavu Pohvaliću Dubrovčani su obećali nagradu u iznosu od 500 dukata. Uz njega je tada bio prisutan i predstavnik Crkve bosanske Dmtar krstjanin.¹⁸³ Što se tiče pregovora sa Petrom, Dubrovčani su svojim diplomatskim sredstvima, poklonima i obećanjima, nastojali da ga zadobiju i podmite. Zna se da su podmiti jednog Petrovog poslanika, koji je došao u Dubrovnik i koji je trebao uticati na svog gospodara kako bi se pitanje Konavala razriješilo. Isto tako, podmićivali su i neke prvake u Konavlima, ali sav trud je bio uzalud jer Petar nije pristajao ni na kakav sporazum.¹⁸⁴

Ni Petrovo odugovlačenje nije omelo Dubrovčane u njihovom naumu, ali ih je malo zbunilo. Naime, jasno je da su i dalje željeli preuzeti Sandaljev dio Konavala. Prvo su u aprilu bili spremni izvesti taj poduhvat s potvrdom bosanskog kralja, a već u maju 1419. godine su se prekotali i odlučili da to bude ipak bez kraljeve potvrde. Međutim, ostaje nejasno koji su bili razlozi izlaska Pavlovića iz pregovora. Kasnija vremena pokazala su kako Pavlovići nisu bili zadovoljni dubrovačkom ponudom, osobito visinom cijene posjeda, koja je, izgleda, različito primijenjivana za vlasnike Konavala tokom pregovora.¹⁸⁵

Sami pregovori sa Sandaljem nisu dugo trajali. Obje strane znale su šta žele.¹⁸⁶ Dubrovčani su namjeravali Konavle platiti novcem i mnogim drugim privilegijama. Sandalj svjestan tih dubrovačkih namjera, izvršio je prodaju svoje polovine Konavala.¹⁸⁷ U svrhu prodaje dobio je 12000 dukata, pri čemu je polovinu iznosa imao pravo uložiti na kamatnu oplodnju od 5%, plemstvo za muške članove porodice, palaču u Dubrovniku, baštinu u trajno vlasništvo koja se kupila za 3 000 perpera u Župi dubrovačkoj, te dio zemlje u Konavlima i godišnji tribut od 500 perpera.¹⁸⁸ Sam sporazum vezan uz prodaju Konavala zaključen je 24. juna 1419. godine pod gradom Sokolom¹⁸⁹. Tom poveljom Sandalj zajedno sa svojom braćom Vukcem i Vukom ustupa Dubrovčanima u baštinu i plemenito pola župe Konavala sa Vitalinom i Donjom Gorom, kao i svim selima, zaseocima i ljudima koji pripadaju tim

---

¹⁸² Ćorović, *Historija*, 422

¹⁸³ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 222

¹⁸⁴ Petar Kosović, *Župa Konavli u istoriji grada Dubrovnika, Godišnjica Nikole Čupića, knj. XXVIII.*, Izdanje njegove zadužbine, knj. 60, Beograd 1909., 89

¹⁸⁵ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 223-224

¹⁸⁶ Pavo Živković, Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala, *Prilozi* 16, 182

¹⁸⁷ Babić, *Tradicija i istorijsko pravo*, 14

¹⁸⁸ Ćirković, *Istorija*, 247-248; Više informacija o Sandaljevom depozitu u tom periodu: Esad Kurtović, Kretanje u depozitu Sandalja Hranića u Dubrovniku 1413.-1435. g., *Hercegovina*, 11-12, 2000., 32-33

¹⁸⁹ Klaić, *Poviest*, 259

župama.¹⁹⁰ Međutim, lakoća pregovora nije označila potpunu riješenost pitanja Konavala. Samim činom prodaje direktno ugroženim osjećali su svi veliki i mali plemići sa područja Konavala, koji su stajali uz Sandalja. Tako se može reći da su Dubrovčani u Konavlima dočekani izrazito neprijateljski i da takvo stanje ni sami nisu očekivali.¹⁹¹ Dubrovački plemići konstantno su na tom području bivali izloženi pljački. Pri tome su nezadovoljni plemići svojim ponašanjem primorali Sandalja da lično dođe u posjetu Konavlima, kako bi smirio situaciju, te osigurao Dubrovčanima slobodan ulaz na posjed.¹⁹² Od tih Sandaljevih plemića osobito su se isticali Bogeta Ruđić s braćom, Vukašin Bogojević, Badanj Pribilović i Dobrašin Radinković.¹⁹³ S druge strane, i Dubrovčani su bili vrlo kompromisno nastrojeni, pa su stanovnike Konavala oslobodili do tada uobičajenog poreza od 1 dukata na kuću.¹⁹⁴

Svoje probleme sa stanovnicima Konavala, Dubrovčani su direktno prebacili na Sandalja, koji je morao pacifizirati to područje, jer u suprotnom njegova imovina uložena na dobit nije mogla biti operacionalizovana u punom smislu. Uz to, Dubrovčani su isticali kako Sandalj neće moći da uživa dobivene privilegije dok oni ne stupe na prostor kupljenog posjeda. Sandalj je taj zadatak povjerio Pribislavu Pohvaliću, kojem su Dubrovčani donosili poklone, vjerojatno iz razloga što su smatrali da su njegovi potezi bili ispravni u vezi sa obavezama oko kupoprodaje.¹⁹⁵

3.4.2 Uloga kralja u pregovorima

Kolika je bila uloga bosanskog kralja općenito, ali i same bosanske krune vidi se, prije svega, kroz rješavanje pitanje Konavala. U cijelom tom procesu, bosanski kralj Stjepan Ostojić nije mogao biti izbjegnuto. Još početkom novembra 1419. godine kralj je otpočeo pregovore sa Dubrovčanima u pogledu ustupanja Konavala. U vezi s tim je dogovoreno primirje između Kosača i Pavlovića. Glavni pregovarač sa bosanske strane bio je Mihajlo Kabužić, čije je izricanje presude u Dubrovniku dugo odlagano. U pogledu njega, Isailović navodi da je 7. novembra Veliko vijeće dalo garancije Kabužiću za bezbjedan prolaz, a 16.

---

¹⁹⁰ Rade Popović, Povelja vojvode Sandalja i braće mu Vukca i Vuka kojom ustupaju Dubrovčanima svoj deo Konavala, u: *Grada o prošlosti Bosne 4*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Odeljenje društvenih nauka, 2011., 97; Tekst povelje u *Prilozima*.

¹⁹¹ Čorović, *Historija*, 422

¹⁹² Ćirković, *Istorija*, 248

¹⁹³ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 228

¹⁹⁴ Isto, 226

¹⁹⁵ Isto, 226-227

novembra je nakon dugo vremena stigao u svoj rodni grad.¹⁹⁶ Ističe i kako je već sljedećeg dana dobio određenu svotu novca od vlasti, te je 21. novembra nagrađen sa 30 perpera ambadorskog poklona. Istu svotu novca dobili su i druga dvojica pregovarača iz srednjovjekovne bosanske države, knez Aleksa i logotet Radoslav.¹⁹⁷ Na neki način bosanski kralj bio je stavljen pred svršen čin.¹⁹⁸ Dana 4. decembra 1419. godine u Sutjesci Stjepan Ostojić je u prisustvu svoje majke, kraljice Kujave, izdao povelju kojom je potvrdio prodaju Konavala sa gradom Sokolom, za što je bio nagrađen godišnjim dohotkom od 500 perpera.¹⁹⁹ Očito je do sklapanja povelje nakon izmirenja vojvode Sandalja i vojvode Petra.²⁰⁰ Međutim, kraljeva povelja ostala je bez praktičnih posljedica, jer se situacija u srednjovjekovnoj Bosni naglo promijenila.²⁰¹

Međutim, i poslije izdavanja povelje ostaje nejasno zašto se morala tražiti potvrda bosanskog kralja. Uz to, nejasno je iz kojih razloga su kralj i bosanski sabor potvrdili kupoprodaju koja nije bila završena do kraja, jer kao što se moglo vidjeti do sada, samo je Sandalj prodao svoj dio Konavala, dok Petar Pavlović to nije učinio. Nije jasno ni zašto kralj i sabor nisu zaštitili interese Pavlovića odbijanjem potvrde jer se moglo pretpostaviti da će ista narušiti mir unutar bosanske države. Zbunjujuće je i zašto Dubrovčani pristaju plaćati tribut kralju od 500 perpera, kada nisu sklopili ugovor sa Petrom Pavlovićem. U pogledu ovih nejasnoća, Kurtović ističe kako su sabor i kralj morali potvrditi ono što je već dogovoreno kroz prodaju cjelokupnog područja Konavala, ali da je ostavljen prostor za dalji dogovor Pavlovića sa Dubrovčanima, i da su u konačnici to tako razumijevali i Dubrovčani.²⁰²

Ono što je značajno istaknuti jest činjenica da Ostojićevim izdavanjem povelje o prodaji Konavala nije u potpunost riješeno i samo pitanje Konavala. Ono će i u narednim godinama isplivavati na bosanskoj srednjovjekovnoj pozornici. Moglo bi se reći da je to pitanje, bar, formalno riješeno tek krajem 1426. godine kada se Dubrovnik sporazumio sa vojvodom Radoslavom Pavlovićem o prodaji njegovog dijela Konavala sa Cavtatom

---

¹⁹⁶ Isailović, Mihajlo Kabužić, 403

¹⁹⁷ Isto.

¹⁹⁸ Babić, Tradicija i istorijsko pravo, 14

¹⁹⁹ Grupa autora, Povijest, 455; Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, Knjiga prva, prvi deo, Beograd: Srpska školska knjiga, Filozofski fakultet, 2006.; Tekst povelje u *Prilozima*.

²⁰⁰ Živković, *Tvrko II*, 78

²⁰¹ Ćirković, *Istorija*, 248

²⁰² Kurtović, *Veliki vojvoda*, 233

Dubrovniku. Tada je Radoslav dobio od Dubrovnika 13 000 dukata i 600 perpera godišnjeg tributa.²⁰³

3.6 Odnosi sa Mletačkom Republikom

Neposredno pred dolazak Stjepana Ostojića na vlast, došlo je do promjene u odnosima između Mletačke Republike i Ugarske. U toku aprila 1418. godine između te dvije sile prestalo je važiti petogodišnje primirje, te je već u maju otpočeo rat.²⁰⁴ Mletačka vojska napadala je Serevalle, tj. današnji Vittorio Veneto kod Tarvisa, a pojavila se i pred Udinama, čime je bio ugrožen položaj pristaža cara Sigismunda, koji im nije mogao pomoći jer je bio zauzet dešavanjima u Češkoj.²⁰⁵ Njegova vojska zaustavljena je kod Cividale, i to je bio njezin krajnji domet. Nakon godinu dana ratovanja, 11. juna 1419. godine Mlečani su osvojili Cividale, a ugarska pojačanja nisu uspjela obraniti ni Seravalle.²⁰⁶ Sva ova dešavanja ne bi imala veze s Bosnom, da Mletačka Republika nije započela osvajanje Dalmacije i Istre. Međutim, uz prostor srednje Dalmacije, rat se vodio i u Albaniji.²⁰⁷ Još u septembru 1418. godine pokušavali su Mlečani pridobiti gradove Split i Trogir. Kakva je bila uloga bosanskih poslanika kralja Stjepana Ostojića malo je poznato. Zna se jedino da su tamo bili i da je 26. januara 1419. opština platila 72 male libre za 24 lakta platna što ih je darovala Tomi Jelašiću i Radivoju Vojnoviću.²⁰⁸

Dok se Venecija bavila ratovanjima na području Trogira protiv Balše, Ostojić je u to vrijeme počeo zanimati za savezništvo sa Mlečanima. U tom pogledu je poznato da se Pavle Radivojević sastao s glavnim mletačkim zapovjednikom na Jadranu, kojemu je podnio odgovarajuće prijedloge i zahtjeve.²⁰⁹ Tako je kralj za sebe tražio galije, bombarde i balistarije, a uz to je nudio savez po kojem je svaka strana neprijatelje druge strane smatrala svojim neprijateljima, odnosno njene prijatelje svojim prijateljima.²¹⁰ S tim u skladu, iskazao

---

²⁰³ Boriša Krekić, Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1986., 129

²⁰⁴ Grupa autora, *Povijest*, 454

²⁰⁵ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 146

²⁰⁶ Isto.

²⁰⁷ Grupa autora, *Povijest*, 454

²⁰⁸ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 146

²⁰⁹ Ćirković, *Istorija*, 248

²¹⁰ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 147

je i spremnost da o svom trošku drži spremnu vojsku dok Venecija ne zaposjedne grad Split, kako bi mogao ako ga pozovu priteći u pomoć na bojištima po Dalmaciji ili da svoju vojsku uputi protiv Balše.²¹¹ Po zasjedanju Vijeća umoljenih odlučeno je da se kralju pomogne s galijama, bombardama i balistarijima, ali da je potrebno dodatno precizirati o kojim se količinama govori, na koje vrijeme se traže galije i balistariji i protiv koga bi isti bili upotrijebljeni.²¹² Ponuda da kralj o svom trošku drži u pripravnosti vojsku, dok Mletačka Republika ne zaposjedne željene gradove odmah je prihvaćena.²¹³ Pri tome, je Republika zahtijevala da bosanski kralj Stjepan Ostojić pošalje toliko svoje vojske na Balšu, da on ne uspije obraniti mletački posjed na prostoru Albanije i uz to da mu preotme Balši ona područja koja je on već osvojio.²¹⁴ Ni pomoć kralja Ostojića Mlečanima izgleda nije mnogo značila, stoga su oni još u augustu pozivali i Osmanlije da dođu ratovati protiv Balše, jer im je tada Balša osvojio sve gradove u zetskom primorju osim grada Skadra. Baš iz tih razloga je Republika, kako bi mogla ratovati protiv Sigismunda i Balše, morala sklopiti mir sa Osmanlijama. Isti je potpisan 7. novembra 1419. godine.²¹⁵

U pogledu savezništva, Mlečani su bili više naklonjeni sklapanju nekog saveza na određeno, nego saveza koji bi imao opšti karakter.²¹⁶ Mada kada se sve pogleda, stiče se utisak da je kralj obećavao više nego što je mogao ostvariti. S obzirom da ništa od obećanog nije sproveo u praksi, Mlečani su odlukom od 18. novembra 1419. godine naredili da kralj Stjepan Ostojić povuče svoju vojsku na razoružavanje, ukoliko još nije stigao s vojskom da napada Split i Trogir. Budući da zadržavanja snaga na moru nisu bila korisna, zatraženo je da na području Dalmacije ostane samo jedna galija kojoj bi se pridružila i zadarska galeota, dok su se sve ostale do zime trebale povući.²¹⁷

O onom što se dalje dešavalo po pitanju pregovora ne zna se gotovo ništa. S obzirom da o tome nije ništa sačuvano, nagađalo se da su oni bili upereni protiv Sandalja i kneza Ivaniša Nelipića, te da su prekinuti jer je Mletačka Republika od bosanskog kralja tražila mnogo, a malo toga ponudila.²¹⁸ S druge strane i samom kralju je bilo važnije baviti se svojim

---

²¹¹ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 147

²¹² Grupa autora, *Povijest*, 454

²¹³ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 147

²¹⁴ Grupa autora, *Povijest*, 454

²¹⁵ Isto.

²¹⁶ Klaić, *Poviest*, 259

²¹⁷ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 148

²¹⁸ Isto.

poslovima nego promatranjem Mletačke Republike u kampanji osvajanja gradova koji su nedavno priznali bosanske kraljeve za svoje vladare.²¹⁹

3.5 Novi osmanski upad i njegove posljedice

Još krajem 1419. godine došlo je do ponovnog sukoba između Kosača i Pavlovića.²²⁰ Naime, Sandalj se toliko osilio da je čak pomišljao da se otcijepi od kraljevstva i postane nezavisan, jer svakako nije priznavao vlast kralja Stjepan Ostojića.²²¹ Još tada Sandalj je pokrenuo akcije protiv vojvode Petra Pavlovića, pri čemu je osigurao i osmansku pomoć. U tim novim sukobima dosta štete pretrpjeli su dubrovački trgovci koji su se tada nalazili na području srednjovjekovne bosanske države, zbog čega je njihova vlada morala protestirati kod bosanskog plemstva. Jedan protest bio je uložen i kod vojvode Petra Pavlovića zbog stradanja dubrovačkih trgovaca na području Klobuka.²²²

Unutarnji razdor dao je povoda Osmanlijama za novu intervenciju na području srednjovjekovne bosanske države. Još početkom januara 1420. godine, oni su provalili u nešto većem broju.²²³ Starija historiografija mišljenja je da su Osmanlije ovog puta došle na poziv vojvode Sandalja.²²⁴ Međutim, novija istraživanja ostavljaju mogućnost da je to učinio i protukralj Tvrtko II koji je održavao čvrste veze s Osmanlijama i imao jake političke motive da ih dovede na prostor srednjovjekovne bosanske države.²²⁵ S obzirom da je Sandalj imao želju za osvetom Pavlovićima, on je na Porti optuživao vojvodu Petra za izdaju.²²⁶

Poznato je da je skopski namjesnik Isak-beg napao posjede Petra Pavlovića, ali i kralja Stjepana Ostojića.²²⁷ Na strani kralja bila su i braća Radivojevići.²²⁸ Sam upad izazvao je nemir među bosanskim plemstvom, pa su stoga neki od njih tražili azil u Dubrovniku.²²⁹

---

²¹⁹ Grupa autora, *Povijest*, 454

²²⁰ Isailović, Mihajlo Kabužić, 403

²²¹ Kosović, Župa Konavli, 193

²²² Živković, *Tvrtko II*, 78

²²³ Isto.

²²⁴ Ćirković, *Istorija*, 249; Živković, *Tvrtko II*, 78; Ćorović, *Historija*, 422

²²⁵ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 235

²²⁶ Živković, *Tvrtko II*, 78

²²⁷ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 218

²²⁸ Ćorović, *Historija*, 422

²²⁹ Više informacija u: Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 269-270

Samom kralju Stjepanu Ostojiću Dubrovčani su ponudili da se sa stokom, u slučaju nužde, skloni u Ston. Kraljev poslanik je tom prilikom naplatio stonski dohodak od Dubrovčana.²³⁰

U toku ovog sukoba, Dubrovčani su pokušali biti posrednici. Inače poznati po visoko razvijenoj svjesnosti o državi i o višim interesima društvene zajednice, oni su kao posmatrači prilika u srednjovjekovnoj bosanskoj državi vidjeli da dešavanja vode ka potpunoj propasti.²³¹ Tako su učestalo počeli upućivali svoja poslanstva na sve tri strane s namjerom da izmire zavađene strane. Može se primijetiti da su njihova posredovanja bila osobito učestala u toku februara i marta 1420. godine.²³² U toku februara donesena je i odluka da se Mihajlo Kabužić osudi kao odmetnik i da mu se ne dozvoljava ulazak na prostor Dubrovačke Republike jer je prema mišljenju Isailovića izgleda opet ostvarivao suradnju sa Osmanlijama.²³³ Živković ističe da je izgledao kao da će neprijateljstva prestati jer je vojvoda Petar Pavlović osigurao naklonost osmanske vlade. Uz je započeo i pregovore s vojvodom Sandalje, ali oni nisu prošli, kako se očekivao.²³⁴

S proljećem 1420. godine došlo je do novog napada vojvode Isaka na zemlje Petra Pavlovića. S tim upadom vlast Stjepana Ostojića postala je nestabilnijom.²³⁵ U tom osmanskom pohodu na srednjovjekovnu bosansku državu život je izgubio vojvoda Petar Pavlović.²³⁶ Izvori, prema mišljenju Kurtovića, pokazuju da Petrova smrt predstavlja kažnjavanje vazala koji je iznevjerio seniora.²³⁷ Odmah 1. aprila 1420. godine Dubrovčani su uputili sućut kralju Stjepanu Ostojiću i kraljici Kujavi. Međutim, Dubrovčani ni tad nisu uspjeli u naumu da pomire preostalo bosansko plemstvo.²³⁸ Smrt vojvode Petra naročito je želio iskoristiti Sandalj kako bi povratio svoje zemlje i zahvatio šta se može od nastradalih Pavlovića.²³⁹ Zna se da je odmah tokom aprila zaposjeo njegovu polovinu Konavala te da je poslije kraće opsade zauzeo grad Soko.²⁴⁰ Konavle je krajem maja darovao Dubrovčanima.²⁴¹ Od svojih zemalja povratio vlast nad Popovim poljem i vjerovatno zemljištem oko rijeke Neretve.²⁴² Upravo u tom periodu, Grgur Nikolić je morao pobjeći na dubrovačku teritoriju i

---

²³⁰ Živković, *Tvrko II*, 78

²³¹ Ćorović, *Historija*, 423

²³² Živković, *Tvrko II*, 78

²³³ Isailović, Mihajlo Kabužić, 403-404

²³⁴ Živković, *Tvrko II*, 78

²³⁵ Isailović, Mihajlo Kabužić, 404

²³⁶ Živković, *Tvrko II*, 78

²³⁷ Kurtović, *Sudbina Pavlovića*, 18

²³⁸ Ćorović, *Historija*, 424

²³⁹ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 148

²⁴⁰ Za više informacija o zauzimanju Sokola u: Grupa autora, *Povijest*, 458; Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 274

²⁴¹ Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 218

²⁴² Živković, *Tvrko II*, 78

moliti vojvodu da ga ponovo primi u svoju milost.²⁴³ Za to vrijeme, pretrpio je velike štete u pogledu Kotora koji se predao Veneciji, te se Sandalj poslije protestovanja morao zadovoljiti prihodima od kotorskog trga soli, koji je i ranije uživao. Sve ostale Sandaljeve ambicije oko Kotora izjalovile su se.²⁴⁴

Za Sandalja bosanski kralj je bio njegov gospodar, ali to više nije bio Stjepan Ostojić.²⁴⁵ Tako se može zaključiti da je vladavina Stjepana Ostojića trajala do kraja 1420. godine, a od tada pa do svoje smrti, on će iz pozadine promatrati dešavanja u srednjovjekovnoj bosanskoj državi. U cjelini riječ je o vladavini koja od svog početka, pa sve do kraja nije imala čvrstinu kakva je viđena kod ranijih bosanskih kraljeva. Stjepan Ostojić nije se uspio na pravi način iznijeti ni sa unutaršnjim previranjima u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, a ni sa vanjskim pristiscima većih sila. Vidljivo je da se bosansko plemstvo, a naročito Sandalj, prema njemu odnosilo kao prema marioneti na čelu države, a bolji utisak nažalost nije ostavio ni na vanjskim poljima. Mnogo toga je obećavao i započinjao, ali malo što uspio realizirati. Očito je od samog početka svoje vladavine učinio loše poteze odabirom Kabužića i time sebi, a i srednjovjekovnoj bosanskoj državi zatvorio mnoga vrata.

3.7 Pojava protukralja

Na bosanskoj političkoj sceni ponovo se zajedno sa Osmanlijama pojavio i Tvrtko II Tvrtković, koji se ovog puta nametnuo kao protukralj Stjepanu Ostojiću.²⁴⁶ S obzirom da su ga Osmanlije pomagale, on je jako brzo osigurao podršku unutar srednjovjekovne bosanske države.²⁴⁷ Mada se ne zna gdje se nalazio u vrijeme prvih godina vladavine Stjepana Ostojića,²⁴⁸ može se reći da je sredinom 1420. godine u potpunosti ugrozio integritet i vladavinu Stjepana Ostojića jer je uz Osmanlije na svojoj strani imao i podršku vojvode Sandalja Hranića. U tom periodu Stjepan Ostojić se nastojao posredstvom Dubrovčana pomiriti sa Sandaljem, ali je on već tada prihvatio Tvrtka II za bosanskog kralja.²⁴⁹ Bilo je samo pitanje vremena kada će podrška Tvrtku II doći i od ostatka bosanskom plemstvu. Očekivalo se, čak, da će Tvrtko II u junu okupiti bosansku vlastelu na stanku što pokazuje

---

²⁴³ Ćirković, *Istorija*, 249

²⁴⁴ Klaić, *Poviest*, 260

²⁴⁵ Grupa autora, *Povijest*, 458

²⁴⁶ Klaić, *Poviest*, 260

²⁴⁷ Živković, *Tvrtko II*, 79

²⁴⁸ Klaić, *Poviest*, 260

²⁴⁹ Živković, *Tvrtko II*, 79

koliko je brzim tempom išao njegov uspon na vlast, te koliko je vlast samog Stjepana Ostojića, već odavno izgubila na važnosti u srednjovjekovnom bosanskom društvu, ali i državi.²⁵⁰

Odnos Dubrovčana prema Stjepanu Ostojiću brzo se promijenio. Njih kroz cijelu prošlost karakteriše vješta diplomatija, tako da su i u ovom slučaju lako ostvarili odnos sa kraljem Tvrtkom II.²⁵¹ Kako bi pridobili njegovu naklonost, slali su mu darove. Poznato je da ga 24. maja Dubrovčani darivaju sa iznosom od 100 perpera.²⁵² Uz to su se pokušali na izvjestan način osigurati za kupljeni dio Sandaljevog dijela Konavala. Sve informacije koje su dobili od Tvrtka II Tvrtkovića i Isak-bega, uz pomoć svojih poklisara, prosljedili su do Sandalja.²⁵³

Takvu vrstu dubrovačke naklonosti odlučio je iskoristiti i sam Tvrtko II. Tako je on pred njih postavio zahtjeve koje mu oni nisu mogli ispuniti. Tada je zatražio od Dubrovčana da mu isplate tribute koje su davali kruni bosanskoj. Razlog zbog kojeg Dubrovčani nisu mogli prihvatiti ovaj zahtjev jest taj što nisu bili u potpunosti sigurnu kakava je situacija u srednjovjekovnoj bosanskoj državi i ko je tu zapravo legitimni kralj. Obećali su mu da će to učiniti tek nešto kasnije, odnosno onog trenutka kad situacije unutar bosanske države bude jasnija i kad im novi kralj potvrdi sve ranije povelje i privilegije.²⁵⁴ Protukralju je naročito smetala činjenica da su Dubrovčani još uvijek održavali kontakte sa svrgnutim kraljem Stjepanom Ostojićem, a osobito što su njemu još uvijek isplaćivali dohotke.²⁵⁵

Napeta situacija u odnosima između Dubrovčana i Tvrtka II izazvana je pitanjem Konavala. Naime, Tvrtko II je bio izraziti protivnik dubrovačkog širenja na teritorij bosanske države. Međutim, zbog lojalnosti osmanskim vlastima, nakon izvjesnih nesuglasica i peripetija odlučio je da im potvrdi posjede u Konavlima.²⁵⁶ U skladu s tim, sredinom augusta 1420. godine izdao je Dubrovčanima povelju o potvrđivanju kupljenog teritorija. Njome im je potvrdio cjelokupan teritorij Konavala, mada sam dokument nije imao praktične važnosti, jer je drugi dio Konavala još uvijek pripadao Pavlovićima.²⁵⁷ Iz povelje se vidi da je Tvrtko II bio

---

²⁵⁰ Ćirković, *Istorija*, 249

²⁵¹ Živković, *Tvrtko II*, 79

²⁵² Grupa autora, *Povijest*, 458

²⁵³ Živković, *Tvrtko II*, 79

²⁵⁴ Isto.

²⁵⁵ Živković, *Tvrtko II*, 79

²⁵⁶ Isto, 80

²⁵⁷ Ćirković, *Istorija*, 249

kralj Bosne, a ista je izdata u Visokom u prisustvu najistaknutijeg bosanskog plemstva.²⁵⁸ Tu su popisani svi osim Pavlovića i Radivojevića, koji su i dalje bili vjerni kralju Stjepanu Ostojiću. Mada, s druge strane, treba imati u vidu i da je ostatak bosanskog plemstva do prije pola godine stajalo uz kralja Stjepana Ostojića.²⁵⁹

U tom periodu ponovno je došlo do netrpeljivosti i neprijateljstva između Kosača i Pavlovića.²⁶⁰ Naime, poslije Pavlove smrti, njegov nasljednik vojvoda Radoslav želio je osvetiti svoga brata. S druge strane, Sandalj je još početkom juna 1420. godine pokušao kupiti oružje u Dubrovniku u svrhu obračuna sa Pavlovićima.²⁶¹ Dubrovčani su ponovo bili posrednici koji su imali za cilj pomiriti zavađene strane. U tom periodu oni su pisali Stjepanu Ostojiću, vojvodi Sandalju i Radoslavu Pavloviću, upozoravajući ih kakve posljedice na državu ostavljaju njihovi sukobi. Međutim, ne može se reći da je njihova posrednička uloga donijela koristi jer su sukobi nastavljeni sve do oktobra 1420. godine. Tek tada došlo je do izmirenja između zaraćenih strana.²⁶² Krajem oktobra Dubrovčani su pisali vojvodi Sandalju o slozi između njih i vojvode Radoslava Pavlovića, a nedugo zatim došlo je i do izmirenja Sandalja i Radoslava. To izmirenje imalo je izrazitog značaja i za samog kralja Tvrtka II jer je time pridobio i Pavloviće na svoju stranu.²⁶³ Čorović ističe da je Sandalj pristao na mir sa Radoslavom samo iz razloga što je predosjetio da će poslije smrti Balše, Sandaljevog pastorka imati nemire i na toj strani.²⁶⁴ U to vrijeme dogovoren je i brak između Teodore i Radoslava Pavlovića.²⁶⁵ Može se reći da je tim činom izmirenja između Kosača i Pavlovića propala i posljednja nada da se Stjepan Ostojić ponovo učvrsti na prijestolju. Poznato je da se još neko vrijeme zadržao u Bosni, ali bez značajnijeg uplitanja u politički život zemlje.²⁶⁶

Da je vrijeme vladavine Stjepana Ostojića isteklo osobito se vidi na osnovu pregovora Dubrovčana sa Radoslavom Pavlovićem oko druge polovine Konavala.²⁶⁷ Oni su početkom novembra 1420. godine uputili poklisare vojvodi Radoslavu, kralju Tvrtku II i vojvodi Sandalju.²⁶⁸ Na osnovu povelje od 3. novembra o potvrđivanju Sandaljeva dijela Konavala

---

²⁵⁸ Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, Knjiga prva, prvi deo, Beograd: Srpska školska knjiga, Filozofski fakultet, 2006.; Sadržaj povelje u *Prilozima*.

²⁵⁹ Čirković, *Istorija*, 249

²⁶⁰ Grupa autora, *Povijest*, 458

²⁶¹ Živković, *Tvrtko II*, 80

²⁶² Isto.

²⁶³ Isto.

²⁶⁴ Čorović, *Historija*, 425

²⁶⁵ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 237

²⁶⁶ Živković, *Tvrtko II*, 81

²⁶⁷ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 237

²⁶⁸ Živković, *Tvrtko II*, 81

Dubrovčanima se spominje Stjepan Ostojić samo kao bivši kralj Bosne.²⁶⁹ Međutim, ti pregovori nisu bili uspješni. Naime, tek u januaru 1421. godine Dubrovčani su došli do saznanja da je Radoslav Pavlović koristio Konavle kao sredstvo kojim je htio zadovoljiti svoje dodatne interese, tako da se oni nisu libili da pokažu svoje neslaganje s njegovim lošim diplomatskim potezima.²⁷⁰

Iz izloženog se da zaključiti da je sama pojava protukralja u srednjovjekovnom bosanskom plemstvu prihvaćena jako dobro i bez većih tenzija i napetosti. Ta slika govori da je Stjepan Ostojić i unutar granica bosanske države izgubio snagu i moć, kakva je karakteristična za bosanske vladare prije njega, a i one poslije njega. Stječe se utisak da su u svim političkim potezima njegove želje prevazilaze njegove mogućnosti. Upravo, takvi neuspjesi primorali su bosansko plemstvo da svoju podršku iskažu protukralju Tvrtku II bez stvaranja nemira. Na izvjestan način, može se pretpostaviti da bi i bez pojave protukralja, bosansko plemstvo jako brzo odlučilo svrgnuti Ostojića sa prijestolja. Pojavom Tvrtka II nestabilnost i razdor unutar srednjovjekovne bosanske države, izazvani lošom vladavinom Stjepana Ostojića, samo su ranije prekinuti, što je moglo doprinijeti samo prosperitetu srednjovjekovne bosanske države u budućnosti.

3.8 Smrt Stjepana Ostojića

Iako je bio u potpunosti izoliran, Stjepan Ostojić se nije tako lako želio odreći bosanske krune. U toku 1421. godine on je još jednom nastojao uspostaviti odnose između srednjovjekovne bosanske države i Mletačke Republike. To je bila ujedno i njegova posljednja inicijativa. Tokom aprila uputio je svog poslanika u Veneciju, gdje je predlagano sklapanje saveza i obnova ugovora koje je Ostojićev otac imao s Republikom.²⁷¹ Mlečani su 7. aprila odgovorili kako su i ranije imali bosanske kraljeve za dobre prijatelje, pa tako prihvataju i njega kao svoga saveznika.²⁷² Uz to su ga zamolili da mletačkim brodovima bude omogućeno uplovljavanje u trg Dijeva, a Mletačka Republika je na istom trebala plasirati dovoljne količine soli pod uvjetima s kojima se složio kralj Stjepan Ostojić.²⁷³ Međutim, kako su od Ostojića imali malo koristi, ponovo su se Mlečani okrenuli kralju Tvrtku II. Tom

---

²⁶⁹ Ćorović, *Historija*, 425

²⁷⁰ Kurtović, *Veliki vojvoda*, 239

²⁷¹ Klaić, *Poviest*, 261

²⁷² Grupa autora, *Povijest*, 459

²⁷³ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 150

prilikom obnovili su kod njega inicijativu o stvaranju saveza za rat protiv Ivaniša Nelipčića.²⁷⁴ Sami pregovori obnovljeni su tek sredinom 1422. godine.²⁷⁵

Veoma brzo poslije toga prekidaju se vijesti o Stjepanu Ostojiću. Posljednje što su ga Mlečani molili bilo je da se zauzme kod Sandalja za oslobađanje kotorskih talaca, ali on za to nije imao nikakvih mogućnosti.²⁷⁶ Vjerovatno je umro prije aprila 1422. godine.²⁷⁷ Njegovom smrću, njegova majka Kujava napustila je svoju poziciju i izgubila svaki ugled. Zasiurno ti dani za nju nisu bili lahki, ali ipak i poslije toga ona se uplitala u bosanske poslove te se njezino ime često bilježi u dubrovačkim izvorima.²⁷⁸ Tako je poznato da je zatražila od Dubrovčana da je preporuče kralju Tvrtku i vojvodi Sandalju.²⁷⁹ Dubrovčani joj krajem aprila 1422. godine šalju poklon od 60 perpera i preporučuju je Sandalju i Zlatonosoviću, jer su smatrali da ona kao žena zaslužuje milost i pažnju.²⁸⁰

---

²⁷⁴ Živković, *Tvrtko II*, 89

²⁷⁵ Isto.

²⁷⁶ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 150

²⁷⁷ Ćirković, *Istorija*, 250

²⁷⁸ Grupa autora, *Povijest*, 460

²⁷⁹ Ćirković, *Istorija*, 250

²⁸⁰ Ćorović, *Historija*, 426

4. ZAOSTAVŠTINA STJEPANA OSTOJIĆA

Zbog nedostatka materijalnih i pisanih izvora istraživati i pisati o zaostavštini bilo kojeg srednjovjekovnog vladara nije jednostavan zadatak. Kada se fokus stavi na kratku vladavinu kakva je bila vladavina Stjepana Ostojića, taj zadatak postaje još složeniji. Dok se za pojedine srednjovjekovne bosanske vladare jasno zna da su izdavali povelje, imali vlastite pečati, za Stjepana Ostojića sve je složeno za utvrditi. Naime, za povelje je jasno da ih je izdavao.²⁸¹

Međutim, problematika pečata ovog srednjovjekovnog bosanskog vladara nešto je složenija. U historiografiji tim pitanjem značajnije se bavio Pavao Anđelić. On je na osnovu Ostojićeve povelje iz 4. decembra 1419. godine utvrdio da Stjepan Ostojić nije imao svoj pečat.²⁸² Međutim, u praksi srednjovjekovne bosanske države pečate su imali nosioci ili predstavnici javne vlasti, a to su u suštini, uglavnom, bili vladari. S obzirom da pečati srednjovjekovnih vladara nisu još uvijek sistematski obrađeni, jasno je da su svi srednjovjekovni bosanski vladari koristili pečate, ali je činjenica da svi nisu imali svoj vlastiti pečat. Anđelić tako navodi da se Ostojić, s obzirom da nije imao svoj pečat, koristio dvostrukim pečatom svog oca Ostoje.²⁸³ U suštini, riječ je o istom tipu pečata koji je dao izraditi Tvrtko I, a koji je upotrebljavao i Ostojin prethodnik Stjepan Dabiša, izmijenivši samo lično ime u legendi. Osim izmjene imena, Ostoja je uveo novi grb i na aversu i na reversu pečata. U Ostojinom tipu pečata na aversu se nalaze štitovi što ih drže anđeli s obje strane prijestolja i na sebi imaju ljiljanovu krunu umjesto dvoglavog orla i kose pruge sa šest ljiljana. Na reversu se promjena ogleda na štitu koji konjanik drži u ruci. Naime, ljiljanova kruna, smještena je na čitavom polju štita, i tu nema nikakvih drugih znakova. Kruna ima dijamem sa tri tanke trake, od kojih je srednja sastavljena od niza bisernih zrnaca. Od tri stilizirana ljiljana, koji izbijaju iz dijadema, samo se srednji vidi u cjelini, a pobočnim ljiljanima vidljiva su samo po dva lista odnosno latice.²⁸⁴

Kada se piše o materijalnoj zaostavštini Stjepana Ostojića tu se može ubrojiti grobno mjesto ovog vladara. Tim pitanjem u historiografiji bavio se, također, Anđelić. Podaci vezani uz uzroke i mjesto Ostojićeve smrti ostali su vrlo imaginarni u prošlosti. Vršeći arheološka

---

²⁸¹ O poveljama Stjepana Ostojića bilo je riječi na ranijim stranicama ovog rada.

²⁸² Pavao Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1970., 36

²⁸³ Isto.

²⁸⁴ Izgled pečata može vidjeti na str. 37-38 navedenog Anđelićevog djela.

istraživanja, Anđelić je utvrdio da bi se grobnica kralja Stjepana Ostojića trebala nalaziti na Bobovcu. Naime, riječ je o kapeli u kojoj su se nalazile tri grobnice i dvije grobne rake. Na osnovu uboda koji se nalazi na skeletu, Anđelić ostavlja mogućnost da se radi upravo o skeletu Stjepana Ostoje ili Stjepana Ostojića.²⁸⁵ Prema njegovim indicijama, navodno je kralj Tvrtko II prenio kosti u improvizirani *ossarium* u sjeveroistočnom uglu crkve kako bi za sebe ostavio centralno mjesto (a i sam je sahranjen u centralnom dijelu) ili su, pak, kosti izmještane iz srednjeg u dijela u krajnji dio, te da su u te tri kraljevske grobnice sahranjeni Ostoja, Ostojić i vjerovatno Kujava.²⁸⁶

Kada se u obzir uzme činjenica da na nivou različitih državnih tvorevina i uprava od srednjeg vijeka pa do danas, koje su se smjenjivale na prostoru nekadašnje srednjovjekovne bosanske države, nitko nije vodio previše brige za materijalnu zaostavštinu, jasno je odmah u početku da je veći dio srednjovjekovne bosanske prošlosti uništen kroz ranija stoljeća. Pri tome, kada se lošoj brizi za materijalnu i kulturnu zaostavštinu pridoda vrlo kratka vladavina Stjepana Ostojića onda ove informacije o Stjepanu Ostojiću koje donosi Pavao Anđelić treba smatrati draguljima bosanske zaostavštine.

---

²⁸⁵ Pavao Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska*, Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1973., 82

²⁸⁶ Isto, 86

ZAKLJUČAK

Pisanje i istraživanje o Stjepanu Ostojiću svodi se na izvornu građu koja obuhvaća svega par diplomatskih isprava. Očito je taj manjak odraz i onog što je historiografija napisala o samom životu, ali i vladavini Stjepana Ostojića. Fragmenti njegova života i vladavine pokazuju da bi bilo od značajne koristi poznavati prilike tog srednjovjekovnog bosanskog društva.

Stjepan Ostojić potomak je iz kraljevske porodice. Bez obzira na tu činjenicu, nemoguće je rekonstruirati kako je izgledao njegov život prije vladavine. Ono što se na osnovu poznatih informacija da zaključiti jeste da je odrastajući u jednoj takvoj porodici zasigurno bio upoznat sa prilikama u srednjovjekovnom bosanskom društvu, te manifestacijama i prigodama na koje su bosanski vladari i plemstvo odlazili predstavljati srednjovjekovne bosanske specifičnosti jer Stjepan Ostojić odrasta u vremenu dok njegov otac Stjepan Ostoja ima titulu kralja u srednjovjekovnoj bosanskoj državi.

Porodični odnosi unutar kraljevske porodice bili su izrazito dinamični. Kao adolescent Ostojić je doživio razvod svojih roditelja. Naime, njegov otac Stjepan Ostoja sklopio je drugi brak sa Jelenom Nelipčić, što je mladi Ostojić doživio kao veliku sramotu, koju je njegov otac priredio njegovoj majci. Iako se s ocem pomirio prije njegove smrti, taj odnos nije nikada više bio jednak Ostojićevom odnosu sa majkom. Mada, samo sklapanje drugog Ostojićevog braka sa Jelenom Nelipčić značajno je, prije svega, jer se tada po prvi puta Stjepan Ostojić jasno ističe u političkom životu srednjovjekovne bosanske države. Ako se uzme u obzir činjenica da je u toku 1416. godine toliko moćan da sklapa savezništvo sa Osmanlijama, onda se može pretpostaviti da je aktivno, bar na lokalnom nivou, sudjelovao i prije te godine u političkom životu srednjovjekovne bosanske države. Uz to, izvjesno je da Ostojić poslije razvoda svojih roditelja odstupio od politike svoga oca nauštrb statusa svoje majke, čime je zadobio podršku očevih neprijatelja, što je bilo od naročitog značaja pri njegovom dolasku na vlast.

Po dolasku na vlast odmah je osigurao integritet svoje majke. Da je Stjepanu Ostojiću porodica bila na prvom mjestu, može da se prati kroz cijeli period njegove vladavine. Naime, od samog početka svoje vladavine na kraljevskom dvoru nalazio se sa svojom majkom, koju on sam u diplomatskim ispravama naziva kraljicom. Iz toga se vidi da je, naprosto, težio s njenog života ukloniti sramotu koju joj je priredio Stjepan Ostoja. Time je ona dobila

moćnost na neki način, kako to historiografija predstavlja, da se osveti kraljici Jeleni i još jednom pokaže kako se sukob nastavio, iako su se odnosi moći promijenili.

S političkog i državnog aspekta, sama vladavina Stjepana Ostojića nije upamćena kao vladavina čvrste ruke. Vidljivo je da Stjepan Ostojić kao kralj srednjovjekovne bosanske države nije ostavljao utisak moći ni na bosansko plemstvo. Stoga, pojedini bosanski plemići nisu ga ni doživljavali kao svoga kralja. U krupnim političkim pitanjima, kakvo je bilo npr. konavaosko pitanje, obje strane, u ovom slučaju, i bosanska i dubrovačka izmijenjale su povelje, pa tek onda je te povelje, tek formalno potvrdio i sam kralj, iako se stječe utisak da ga to pitanje nije previše ni zanimalo. Na koncu, pojava protukralja pokazuje koliko mu bosansko plemstvo bilo odano i lojalno, kada je bez nemira prihvatilo Tvrtka II Tvrtkovića.

Na polju vanjske politike, kralj Stjepan Ostojić nije ostavio ništa bolji utisak. U toku vladavine najviše vremena proveo je sklapajući savezništvo sa Mletačkom Republikom. Međutim, ni na tom polju nije uspio doseći svoj cilj jer su ciljevi prevazilazili njegove mogućnosti. To je prepoznala i mletačka strana te je pregovore nastavila sa drugim bosanskim plemićima i vladarima. Odnose sa Dubrovnikom odmah u početku učinio je teškim jer je za savjetnika izabrao dubrovačkog odmetnika Mihajla Kabužića. Samim time, pregovori za obje strane bili su teži i zahtijevali više napore. Iako je pokušao, dubrovačku tradiciju u odnosima sa srednjovjekovnom bosanskom državom nije uspio narušiti.

U cjelini gledano, riječ je o vladavini koja je trajala nepune tri godine. Prostora za krupne napretke nije bilo. Ne može se reći da kod Stjepana Ostojića nije bilo ambicija da kao kralj učini nešto za srednjovjekovnu bosansku državu po čemu bi ostao trajno upamćen, ali se iz njegovih pokušaja vidi da je nedostajalo odlučnosti da svoje ciljeve i ostvari. Bilo kako bilo, karakter njegove vladavine, ne umanjuje karakternost njegove ličnosti.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1. Ljubić, Šime; *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga VI, JAZU, Zagreb, 1882.
2. Ljubić, Šime; *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga VIII, JAZU, Zagreb, 1886.
3. Popović, Rade: Povelja vojvode Sandalja i braće mu Vukca i Vuka kojom ustupaju Dubrovčanima svoj deo Konavala, u: *Građa o prošlosti Bosne 4*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Odeljenje društvenih nauka, 2011.
4. Stojanović, Ljubomir: *Stare srpske povelje i pisma*, Knjiga prva, prvi deo, Beograd: Srpska školska knjiga, Filozofski fakultet, 2006.
5. Tošić, Đuro: Pismo dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića o smrti kneza Pavla Radenovića, u: *Zemlja Pavlovića, Srednji vijek i period turske vladavine*, ur. Milan Vasić, ANURS – Univerzitet Srpsko Sarajevo, Banja Luka-Srpsko Sarajevo, 2003.

Literatura

1. Ančić, Mladen: *Na rubu Zapada: Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb: Dom i svijet, 2001.
2. Anđelić, Pavao: *Bobovac i Kraljeva Sutjeska*, Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1973.
3. Anđelić, Pavao: *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1970.
4. Babić, Anto: Tradicija i istorijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku, *Makedonska akademija na naukite i umetnostite*, Skopje, 1974., 11-17
5. Ćirković, Sima: Dve godine bosanske istorije (1414 i 1415), u: *Istoriski glasnik*, 3-4, 1953., 29-41
6. Ćirković, Sima: *Istorija srednovekovne bosanske države*, Beograd, 1964.

7. Ćirković, Sima: O jednom posredovanju despota Stefana između Ugarske i Turske, u: *Istraživanja 16*, Novi Sad, 2005
8. Ćorović, Vladimir: *Historija Bosne*, Prva knjiga, Beograd, 1940.
9. Ćošković, Pejo: Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.-1423.), u: *Croatia Christiana Periodica*, XIX/35, Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995.
10. Grupa autora: *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, Knjiga prva, Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 1998.
11. Filipović, Emir O.: *Bosansko kraljevstvo i Osmansko Carstvo (1386-1463)*, Sarajevo, 2019.
12. Filipović, Emir O.: *Kotromanići. Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo, 2022.
13. Filipović, Emir O.: Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika, u: *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927-1998)*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2010., 304
14. Isailović, Neven: Mihailo Kabužić, Dubrovački odmetnik-bosanski diplomata, u: *Historijski časopis, LVI*, 2008., 389-406
15. Isailović, Neven: Prilog o delovanju kneza i vojvode Petra Pavlovića u bosansko-ugarsko-turskim sukobima početkom XV veka, u: *Historijski časopis*, knj. LXVI, 2017., 173-208
16. Isailović, Neven: Zapisnici sa suđenja Mihailu Kabužiću, *Mešovita građa*, Knjiga XXIX, 2008., 7-29
17. Klaić, Vjekoslav: *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb: tiskom Dioničke tiskare, 1882.
18. Knežević, Antun: *Kraljevstvo bosansko, Kratka povjest kralja bosanskih*, Sarajevo: Slovo bosansko, 2019.
19. Kosović, Petar: Župa Konavli u istoriji grada Dubrovnika, u: *Godišnjica Nikole Čupića, knj. XXVIII.*, Izdanje njegove zadužbine, knj. 60, Beograd 1909.
20. Krekić, Boriša: Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka, u: *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1986., 129-142
21. Kurtović, Esad: Dubrovačko-ugarsko pokušaji zatvaranja konavoskog kruga 1407.-1415. godine, u: *Hrvatska misao, 19-20*, 2001., 63-76
22. Kurtović, Esad: Kretanje u depozitu Sandalja Hranića u Dubrovniku 1413.-1435. g., u: *Hercegovina, 11-12*, 2000., 29-54

23. Kurtović, Esad: Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima, u: *Anali Dubrovnik* 38, 2000., 103-120
24. Kurtović, Esad: Noviji radovi na proučavanju prošlosti Konavala pod bosanskom vlašću (1990.-2000.), „*Naučni skup 'Istorijska nauka o Bosni i Hercegovini u razdoblju 1990-2000.'*“, ANUBiH, Posebna izdanja, Knjiga 120, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 36, Sarajevo, 2003., 189-196
25. Kurtović, Esad: Oko velikog osmanskog upada u Bosnu 1414. godine, u: *Godišnjak BZK „Preporod“*, 2002., 128-132
26. Kurtović, Esad: Sudbina Pavlovića u odnosima Bosne i Osmanlija, u: *Zbornik radova, Knj. 29*, Beograd-Sarajevo-Banja Luka, 2015., 9-28
27. Kurtović, Esad: *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2009.
28. Lovrenović, Dubravko: Bitka u Lašvi 1415. godine, u: *Raukarov zbornik*, Zagreb: FF Press, 2005., 275-295
29. Lovrenović, Dubravko: Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica, u: *Radovi 20, Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta*, Zagreb, 1987., 183-193
30. Lovrenović, Dubravko: *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387-1463*, Zagreb-Sarajevo: Synopsis, 2006.
31. Mandić, Studo, H.: *Zemlja zvana Gacko*, Beograd, 1995.
32. Mutapčić, Š.: Pavlovac (nekropola stećaka), u: *Glasnik Zemaljskog muzeja (GZM), Arheologija, NS, 37*, Sarajevo, 1982.
33. Nagy, Balázs: Ceremony and Diplomacy: The Royal Summit in Buda in 1412, u: *The Jagiellonians in Europe: Dynstic Dyplomacy and Foreign Relations*, ed. Attila Bárány-Balázs Antal Basca, Universität Debrecen-Ungarische Akademie der Wissenschaften, Debrecen, 2016., 1-18
34. Šišić, Ferdo: *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, Zagreb: izdanje „Matice Hrvatske“, 1902.
35. Šunjić, Marko: *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo: HKD Napredak, 1996.
36. Tošić, Đuro: Pismo dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića o smrti kneza Pavla Radenovića, u: *Zemlja Pavlovića; Srednji vijek i period turske vladavine*, Akademija nauka i umetnosti Republike, Knjiga 7, 2003., 357-365
37. Žeravica, L.: Grobovi ispod stećaka na Pavlovcu (Grobovi ispod stećaka), *Glasnik Zemaljskog muzeja, (GZM), Arheologija, NS, 37*, Sarajevo, 1982., 184-194

38. Živković, Pavo: *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo, 1981.
39. Živković, Pavo: Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala, *Prilozi 16*, 181-188